

Den förhördaas rättigheter och skyldigheter i förundersökningen

Mikael Murro

11/2023

REFERAT

Mikael Murro: Den förhörda rättigheter och skyldigheter i förundersökningen

Lärdomsprovets form: Vetenskapligt

Offentlighetsgrad: Offentligt

Handledare: Carl-Gustav Snellman och Sabina Jordan

Examen: Polis (YH)

I detta lärdomsprov behandlas den förhörda rättigheter och skyldigheter i förundersökningen. Fokus ligger på vad den förhörda ska underrättas om innan förhöret samt vad den förhörda ska underrättas om efter förhöret på basis av personens juridiska ställning. Underrättelserna baserar sig på förhørsblanketterna som polisen använder.

Syftet med detta lärdomsprov är att fördjupa sig i den förhörda rättigheter och skyldigheter som den förhörda ska underrättas om i ett förhör och via det forma ett material som ska kunna fungera som stöd för personer som utför förhör. Lärdomsprovet är avgränsat till att beröra målsäganden, misstänkta och vittnen. Undersökningen genomfördes som en kvalitativ innehållsanalys med en hermeneutisk forskningsansats. Undersökningens material grundar sig huvudsakligen på lagtext och annat material som tangerar rättigheter och skyldigheter i förundersökningen.

Arbetet resulterade i ett samlat dokument som innefattar vad målsäganden, den misstänkta och ett vittne ska underrättas om innan förhöret samt vilken information som målsäganden och en misstänkt ska underrättas om efter förhöret. Tanken är att man via innehållsförteckningen kan förflytta sig till specifika underrättelser i dokumentet beroende på den förhörda juridiska ställning. Dokumentet kan möjligtvis fungera som stöd för personer som utför förhör, åtminstone till den grad att innehållet finns i ett samlat dokument. Materialet är i första hand tänkt att kunna användas av polisstuderande på Polisyreshögskolan och polisstuderande som utför sin arbetspraktik.

Sidantal: 50 + 3

Månad och år då granskningen skett: November 2023

Nyckelord: förundersökning, förhör, rättigheter, skyldigheter, innehållsanalys

TIIVISTELMÄ

Mikael Murro: Kuulusteltavan oikeudet ja velvollisuudet esitutkinnassa

Opinnäytetyön muoto: Tieteellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaajat: Carl-Gustav Snellman ja Sabina Jordan

Tutkinto: Polis (YH)

Tässä opinnäytetyössä käsitellään kuulusteltavan oikeuksia ja velvollisuuksia esitutkinnassa. Keskiössä ovat ne ilmoitukset koskien oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka tulee esittää kuulusteltavalle ennen kuulustelua, sekä kuulustelun jälkeen riippuen henkilön juridisesta asemasta. Ilmoitukset perustuvat poliisin käyttämiin kuulustelulomakkeisiin.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on syventyä niihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin, jotka tulee esittää kuulusteltavalle kuulustelun yhteydessä. Päämääränä on luoda materiaali, jota kuulusteluita suorittavat henkilöt voivat käyttää tukena. Opinnäytetyö on rajattu koskemaan asianomistajaa, epäiltyä sekä todistajaa. Tutkimus suoritettiin kvalitatiivista sisällönanalyysia sekä hermeneuttista lähestymistapaa käyttäen. Tutkimuksen materiaali perustuu lakitekstiin sekä muuhun materiaaliin, joka käsittelee oikeuksia ja velvollisuuksia esitutkinnassa.

Opinnäytetyön tuloksena asianomistajan, epäillyn sekä todistajan oikeudet ja velvollisuudet kerättiin yhteen dokumenttiin. Dokumentti kattaa ne ilmoitukset, jotka tulee tehdä ennen kuulustelua asianomistajalle, epäillylle sekä todistajalle. Lisäksi dokumentti kattaa ne ilmoitukset, jotka tulee tehdä asianomistajalle sekä epäillylle kuulustelun jälkeen. Ajatuksena on, että käyttäjä voi sisällysluettelon kautta siirtyä tiettyihin ilmoituksiin dokumentissa, riippuen kuulusteltavan juridisesta asemasta. Dokumentti voi mahdollisesti toimia kuulustelijan tukena, ainakin siltä osin, että ilmoitukset ovat kerättyinä yhteen dokumenttiin. Materiaali on ensisijaisesti suunnattu Poliisiammattikorkeakoulun opiskelijoille sekä poliisiopiskelijoille, jotka suorittavat työharjoitteluaan.

Sivumäärä: 50 + 3

Tarkastuskuukausi ja vuosi: Marraskuu 2023

Avainsanat: esitutkinta, kuulustelu, oikeudet, velvollisuudet, sisällönanalyysi

INNEHÅLL

1 INLEDNING	1
1.1 Syfte	2
1.2 Avgränsning	2
1.3 Disposition	3
1.4 Tidigare forskning	3
2 MATERIAL OCH METOD	5
2.1 Datainsamling	5
2.2 Kvalitativ innehållsanalys.....	5
2.3 Hermeneutik.....	6
2.4 Analysbeskrivning.....	6
2.5 Validitet och reliabilitet.....	8
2.6 Forskningsetik.....	9
3 TEORI.....	10
3.1 Förundersökning.....	10
3.2 Förhör.....	11
3.3 Förhørsblanketter som polisen använder.....	12
4 MÅLSÄGANDES RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER.....	13
4.1 Underrättelser innan förhöret.....	13
4.1.1 Målsägandens ställning i förundersökningen	13
4.1.2 Målsägandens möjligheter att få ett rättegångsbiträde med ersättning ur statliga medel	14
4.1.3 Målsägandens rätt att anlita biträde	14
4.1.4 Målsägandens språkliga rättigheter.....	15
4.1.5 Målsägandens rätt att tillkalla förhörsvittne	16
4.1.6 Målsägandens rätt att ur statens medel få ersättning för skada som förorsakats genom brott	17
4.1.7 Om möjlighet att få stödperson.....	19
4.1.8 Målsägandens skyldighet att hålla sig till sanningen och osann utsaga vid myndighetsförfarande	19
4.2 Vittnesförbud.....	20
4.2.1 Självinkrimineringsskyddet.....	20
4.2.2 Rätten att vägra för anhöriga och närstående.....	20
4.2.3 Tystnadsplikt	21
4.2.4 Statshemligheten och internationella relationer	21

4.2.5 Hemligheter vid beslutsöverläggning.....	21
4.2.6 Tjänstemän och arbetstagare hos offentliga samfund	21
4.2.7 Biträdeshemligheter	22
4.2.8 Patienthemligheter	22
4.2.9 Präster i religionssamfund och andra i motsvarande ställning	22
4.3 Om målsägandens rätt att undandraga sig vittnesmål	23
4.3.1 Affärs- och yrkeshemligheter	23
4.3.2 Källskydd	23
4.4 Andra meddelanden	23
4.4.1 Målsägandens rätt att ställa frågor till en annan person som ska förhöras	23
4.4.2 Om sekretessbeläggning av förundersökningsmaterial, tystnadsplikt och sekretessbrott ...	23
4.4.3 Möjligheten till medling under de förutsättningar som stadgas i lagen om medling i brott och i vissa tvister.....	24
5 DEN MISSTÄNKTAS RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER	24
5.1 Underrättelser innan förhöret.....	25
5.1.1 Den misstänkta ställning i förundersökningen	25
5.1.2 Vilket brott han eller hon misstänks för.....	26
5.1.3 Den misstänkta rätt att anlita ett biträde	26
5.1.4 När försvarare och där tillhörande rättshjälp enligt BRL 2:1 kan förordnas	27
5.1.5 Den misstänkta rätt att tillkalla ett förhörsvittne	27
5.1.6 Den misstänkta språkliga rättigheter	28
5.1.7 Rätten att inte samverka på utredning av det brott som han/hon misstänkts för	29
5.1.8 Rätten att vägra för anhöriga och närstående	29
5.1.9 Om rätten att vägra medverka till utredning av en anhörig eller närstående persons skuld till den del detta skulle medföra risk för åtal	30
5.1.10 Möjligheten till medling under de förutsättningar som stadgas i lagen om medling i brott och i vissa tvister	30
6 VITNETS RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER	30
6.1 Underrättelser innan förhöret.....	30
6.1.1 Vittnets ställning i förundersökningen	31
6.1.2 Självinkrimineringsskyddet	31
6.1.3 Rätten att vägra för anhöriga och närstående.....	31
6.1.4 Tystnadsplikt	31
6.1.5 Statshemligheten och internationella relationer	32
6.1.6 Hemligheter vid beslutsöverläggning.....	32

6.1.7 Tjänstemän och arbetstagare hos offentliga samfund	32
6.1.8 Biträdeshemligheter	33
6.1.9 Patienthemligheter	33
6.1.10 Präster i religionssamfund och andra i motsvarande ställning	33
6.2 Om vittnets rätt att undandraga sig vittnesmål	33
6.2.1 Affärs- och yrkeshemligheter	33
6.2.2 Källskydd	34
6.2.3 Vittnets skyldighet att hålla sig till sanningen och osann utsaga vid myndighetsförfarande	34
6.3 Vittnets rätt att tillkalla ett förhörsvittne	35
7 INFORMATION EFTER FÖRHÖRET	36
7.1 Målsägandens behov av skyddsåtgärder	36
7.2 Målsägandens straffyrkanden	37
7.3 Målsägandens privaträttsliga anspråk	38
7.4 Information om brottsoffers rättigheter och hjälpande insatser	39
7.5 Samhällstjänst	39
7.6 Övervakad körrätt (alkolås)	40
7.7 Bötesförfarande	40
7.8 Medling	41
7.9 Skriftligt förfarande	41
8 SAMMANFATTNING AV RESULTATET	42
9 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	44
REFERENSER	48
BILAGOR	51

FÖRKORTNINGAR

BRL – Lagen om rättegång i brottmål

BSL – Brottskadelag

FöUL – Förundersökningslag

RB – Rättegångsbalk

RP – Regeringens proposition

SL – Strafflag

OffL – Lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet

1 INLEDNING

Enligt polislagens 1 § 1 mom. ska polisen bland annat trygga rätts- och samhällsordningen, skydda den nationella säkerheten, upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt förebygga, avslöja och utreda brott och föra brott till åtalsprövning. (22.7.2011/872.) När polisen utreder brott och har fattat beslutet att inleda en förundersökning, ska polisen inhämta information om händelserna.

Informationen kan inhämtas på olika sätt, men förhör är ett typiskt sätt att inhämta denna information på. I sin enkelhet är ett förhör ett samtal mellan polisen och kunden. I början av förhöret berättar polisen bland annat varför personen i fråga förhörs samt vilka rättigheter och skyldigheter personen har, beroende på hans eller hennes juridiska ställning i förundersökningen. I förhörsprotokollet antecknas sedan att den förhörda har blivit informerad om dessa. (Polisen 2022.)

När polisen utför förhör, ska den förhörda underrättas om ett antal rättigheter och skyldigheter innan förhöret börjar. Dessutom ska viss information underrättas om efter förhöret. Dessa underrättelser anges i förhørsblanketterna som polisen använder. Respektive rättighet och skyldighet anges enbart med kortare rubriker på förhørsblanketterna, varpå vilken lag som styr rättigheten eller skyldigheten i fråga följer. Innehållet i dessa underrättelser är mer omfattande än så och ifall man vill granska hela innehållet, är man tvungen att göra det ur lagen eller andra anvisningar. Innehållet finns inte samlat under en och samma lag, vilket betyder att man är tvungen att förflytta sig mellan olika lagar och anvisningar för att hitta det rätta innehållet. Förhørsblanketterna som polisen använder behandlas närmare i delkapitel 3.3.

En polisstuderande som nyligen påbörjat sin arbetspraktik kommer förr eller senare att utföra sitt första förhör. Förhørsövningar görs redan under polisstudierna i syfte är att förbereda den enskilda polisen för kommande förhör i arbetslivet. Ett problem som jag stötte på under studierna och under min praktikperiod var hur jag ska framföra den förhördas rättigheter och skyldigheter på ett ändamålsenligt och förståeligt sätt i ett förhör. Jag upplevde även helheten som svår att internalisera. Liknande aspekter angående problemet framkommer ur tidigare forskning i delkapitel 1.3.

I detta lärdomsprov behandlas den förhördas rättigheter och skyldigheter i förundersökningen. Fokus ligger på vad den förhörda ska underrättas om innan förhöret samt vad den förhörda ska underrättas om efter förhöret, på basis av personens juridiska ställning och utifrån förhørsblanketterna som polisen använder.

Ämnet är viktigt, eftersom förhör utgör en betydande del av hela förundersökningen. Rättigheter och skyldigheter har även en viktig betydelse för polisens och den förhördas rättssäkerhet. Det är viktigt

att kunna framföra dessa rättigheter och skyldigheter på ett förståeligt sätt och i tillräcklig omfattning. När polisen kan framföra dessa rättigheter och skyldigheter på ett förståeligt sätt ger det även en professionell bild av polisen.

Liknande arbeten som behandlar den förhörda rättigheter och skyldigheter i förundersökningen finns på finska, men däremot finns det inte ett lika stort utbud på liknande svenskspråkigt material. Detta är även en aspekt som har bidragit till lärdomsprovets ämne. Således kan detta lärdomsprov anses vara till nytta för studerande som studerar på svenska i Polisyrkeshögskolan och möjligtvis också för poliser som arbetar på tvåspråkiga eller enbart svenskspråkiga områden i Finland.

1.1 Syfte

Syftet med detta lärdomsprov är att fördjupa sig i den förhörda rättigheter och skyldigheter som ska underrättas om i ett förhör beroende på personens juridiska ställning och via det forma ett material som ska kunna fungera som stöd för personer som utför förhör.

Eftersom innehållet angående rättigheterna och skyldigheterna är utspridda i olika lagar och det finns flera anvisningar om ämnet, kan det vara både arbetsdrygt att hitta det relevanta innehållet och utmanande att internalisera informationen under förhöret. Avsikten är att samla ihop innehållet ur lagen och anvisningarna i fråga i ett samlat dokument. Den primära tanken är att man via innehållsförteckningen ska kunna förflytta sig till specifika underrättelser beroende på den förhörda juridiska ställning. Jag har strävat till att underlätta förflyttningen i dokumentet med en detaljrik innehållsförteckning. Detta betyder att vissa underrättelser med samma innehåll upprepas i arbetet, men under skilda juridiska ställningar. Motiveringen till detta är att rubrikerna i arbetet ska motsvara underrättelserna på förhørsblanketterna enligt personens juridiska ställning så bra som möjligt. Materialet är i första hand tänkt att kunna användas av polisstuderande på Polisyrkeshögskolan och polisstuderande som utför sin arbetspraktik.

1.2 Avgränsning

Arbetet är avgränsat till att beröra de rättigheter och skyldigheter som den förhörda ska underrättas om innan förhöret och den information som den förhörda ska underrättas om efter förhöret. Dessa underrättelser finns på förhørsblanketterna som polisen använder i förhör under en förundersökning. Den förhörda innefattar i detta fall *målsägande*, *misstänkt* och *vittne*.

1.3 Disposition

Inledningsvis presenteras materialet som arbetet baserar sig på samt arbetets metod i kapitel 2. I kapitel 3 behandlas förundersökning, förhör samt förhørsblanketterna som polisen använder. I kapitel 4, 5 och 6 behandlas målsägandens, den misstänkta och vittnets rättigheter och skyldigheter i ett förhör. I kapitel 7 behandlas information som ska underrättas om efter ett förhör. I kapitel 8 sammanfattas resultatet och i kapitel 9 följer diskussion och sammanfattning.

1.4 Tidigare forskning

I detta kapitel presenteras tidigare undersökningar som tangerar den förhörda rättigheter och skyldigheter. Det finns ett antal undersökningar och majoriteten av dem är på finska.

Riikkakaisa Laurila och Juha-Matti Kotkanen har i sitt operationella lärdomsprov *Opas poliisille kuulusteltavien oikeuksista ja velvollisuuksista*¹ (2022) vid Polisyrkeshögskolan gjort en produkt på finska som ska fungera som enkelt stöd för poliser som arbetar med att förhöra personer.

Lärdomsprovet behandlar den förhörda rättigheter och skyldigheter i förundersökningen och baserar sig på förhørsblanketterna som polisen använder under förhör. Bakgrunden till deras arbete är problematiken i att kunna lära sig innehållet angående rättigheterna och skyldigheterna utantill.

*Kuulustelijan ohjekirja*² av Antti Kestilä och Joel Junttila (2019) vid Polisyrkeshögskolan är ett operationellt lärdomsprov som i första hand är riktat till yngre konstaplar som förbereder sig för att utföra sina första förhör. Kestilä och Junttila (2019) har i lärdomsprovet fokuserat på termer i förhör och förundersökning samt behandlat den styrande lagstiftningen. Dessutom har Kestilä och Junttila (2019) gjort en kvalitativ forskning där de genom intervjuer har undersökt hur andra polisstuderande har upplevt sina förhörsfärdigheter och färdigheternas utveckling under praktikperioden. I intervjuerna kartlagdes det även hur nödvändig en förhörshandbok ansågs vara. Bland resultaten kunde det konstateras att informanterna önskade fler förhörsövningar redan i skolan. Informanterna upplevde att de redan delvis behärskade rättigheterna och skyldigheterna, dock upplevdes vissa underrättelser som ännu oklara. Generellt ansågs förhörshandboken som en bra idé som bland annat kunde ha varit till hjälp innan de första förhören under praktiken.

¹ En anvisning till polisen om den förhörda rättigheter och skyldigheter (Min översättning)

² Förhörarens handbok (Min översättning)

Martta Räisänen har i sitt lärdomsprov *Kuulusteltavan oikeudet ja velvollisuudet: oikeustieteellistä pohdintaa ja opas tutkijalle*³ (2016) vid Polisyreshögskolan gjort en handbok angående den förhörda rättigheter och skyldigheter. Syftet i hennes lärdomsprov var att samla ihop den förhörda rättigheter och skyldigheter i ett samlat dokument. Räisänen (2016) framhäver att rättigheterna och skyldigheterna är besvärliga att behärska utan att vara förtrogen med deras innehåll. Räisänen (2016 s. 37—38) lyfter även fram att på basis av den respons som hon fick från inrättningen angående handboken, ansåg inrättningen att det vore bra att uppdatera liknande material vartefter det sker lagändringar.

En sökning på svenska resulterade i Victor Rönbloms lärdomsprov *Förhørsblanketter - anvisning: en anvisning för blanketterna som används inom polisen i Finland vid förhör av misstänkta, målsägande och vittnen* (2021) vid Polisyreshögskolan. I sitt lärdomsprov behandlar Rönblom (2021) förhørsblanketterna som används för målsäganden, misstänkta och vittnen. Syftet med hans lärdomsprov var att utveckla ett digitalt undervisningsmaterial inom förundersökning som kan utnyttjas av svenskspråkiga polisstuderande vid Polisyreshögskolan. Bakgrunden till Rönbloms (2019) lärdomsprov var hans insikt om att innehållet i ett förhör upplevdes som svårt att behärska under förhörsövningarna i Polisyreshögskolan.

Ur den tidigare forskningen kan det generellt konstateras att polisstuderande upplever vissa oklarheter angående rättigheterna och skyldigheterna. Gemensamma faktorn i de tidigare lärdomsproven samt detta lärdomsprov är att producera ett material vars syfte är att underlätta arbetet för den som utför förhör. Den tidigare forskningen framhäver också att innehållet beträffande rättigheter och skyldigheter kan upplevas som utmanande att internaliseras, speciellt i början av studierna och under praktikperioden. Vad som även framgår är att det finns ett flertal lärdomsprov på finska som tangerar detta ämne, men för tillfället finns det enbart ett liknande tidigare lärdomsprov som är svenskspråkigt.

I första hand har jag haft nytta av den tidigare forskningen med tanke på arbetets upplägg. I andra hand har jag haft nytta av den med tanke på teoribasen. Jag har även bekantat mig med vilka metoder som har använts i de tidigare lärdomsproven. Mest nytta har jag haft av Laurilas och Kotkanens (2022) lärdomsprov med tanke på upplägg och teoribas.

³ Den förhörda rättigheter och skyldigheter: rättsvetenskaplig reflektion och en anvisning till utredaren (Min översättning)

2 MATERIAL OCH METOD

I detta kapitel presenteras det material som lärdomsprovet är baserat på samt vilken metod som har använts i lärdomsprovet. Därefter följer en redogörelse över hermeneutik och en beskrivning av hur vederbörande material har analyserats. Slutligen redogörs för validitet och reliabilitet samt etiska synpunkter.

2.1 Datainsamling

Lärdomsprovet baserar sig på lagtext och annan färdig text. Följande lagar kommer huvudsakligen att utnyttjas i arbetet: brottskadelagen, bötesförfarandelagen, förundersökningslagen, lagen om rättegång i brottmål, lagen om medling vid brott och vissa tvister, rättegångsbalken, strafflagen, och lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Dessutom ingår vissa regeringspropositioner i materialet. I andra hand utnyttjas huvudsakligen följande instansers elektroniska källor:

Brottspåföljdsmyndigheten, Brottsofferjouren, Domstolsväsendet, Rättsväsendet, Polisen, Polisstyrelsens publikationer, Statskontoret och Åklagarmyndigheten. Följande tryckta källor ingår i arbetet: *Esitutkinta ja pakkokeinot* (Fredman m.fl. 2020) på totalt 1239 sidor (e-bok) och *Esitutkintalaki – Kommentaari* (Rantaeskola m.fl. 2014) på totalt 302 sidor. Ur ovannämnda källor har det specifikt sökts information som berör förundersökning och förhör samt övrig information som tangerar rättigheter och skyldigheter i förundersökningen.

2.2 Kvalitativ innehållsanalys

Jag har använt kvalitativ innehållsanalys i mitt lärdomsprov. I en kvalitativt inriktad forskning vill man ha svar på frågor som till exempel "vad är detta?" och "vilka är de underliggande mönstren?", oftast i form av verbala analysmetoder av textmaterial (Patel & Davidson 2011, s. 14). Innehållsanalys är en metod som kan användas för att analysera olika dokument både systematiskt och objektivt. Böcker, artiklar, intervjuer samt annat övrigt material som är i skriftlig form lämpar sig för en innehållsanalys. Syftet med innehållsanalys är att få en kompakt och allmän bild av fenomenet som undersöks. (Tuomi & Sarajarvi 2018.)

När man gör en innehållsanalys kan man göra antingen en *riktad* eller *öppen innehållsanalys*. I en riktad innehållsanalys utgår man från teorin och bestämmer på förhand specifika variabler som man söker. I en öppen innehållsanalys utgår man däremot från materialet utan att på förhand bestämma något specifikt man söker efter och granskar vad man hittar. (Jordan 2021.) Jag har använt mig av

öppen innehållsanalys i detta lärdomsprov, eftersom jag inte söker efter specifika variabler i materialet som jag har analyserat.

Innehållsanalys är en relativt enkel metod för kvalitativ analys, eftersom den inte kräver en fördjupad teoretisk kunskap. Dessutom kan innehållsanalys tillämpas i undersökningar på ett varierande sätt. (Tuomi & Sarajarvi 2018.) Eftersom det finns olika sätt att gå till väga i en innehållsanalys, kan detta anses innebära både för- och nackdelar. I en konventionell kvalitativ innehållsanalys (jfr öppen innehållsanalys) har forskaren ett öppnare fokus på materialet och strävar därmed inte till att dela in texten i fördefinierade kategorier. Detta ställer vissa krav på den egna analytiska förmågan och risken finns att innehållet blir mera som en sammanfattande beskrivning av data. Även olika typer av texter skapar både möjligheter och begränsningar. Intervjuer ger forskaren mera möjligheter till ett rikt material som är öppet för en högre grad av tolkning. Myndigheters formella dokument däremot, som inte är skrivna i forskningssyfte, orsakar att man inte kan påverka innehållet och därmed graden av tolkningen. Tvärtom kan det ovannämnda ses som en styrka, eftersom texternas innehåll inte är påverkade av forskarens agenda, trots att detta påverkar tolkningsmöjligheterna. (Isaksson 2021, s. 298—299.)

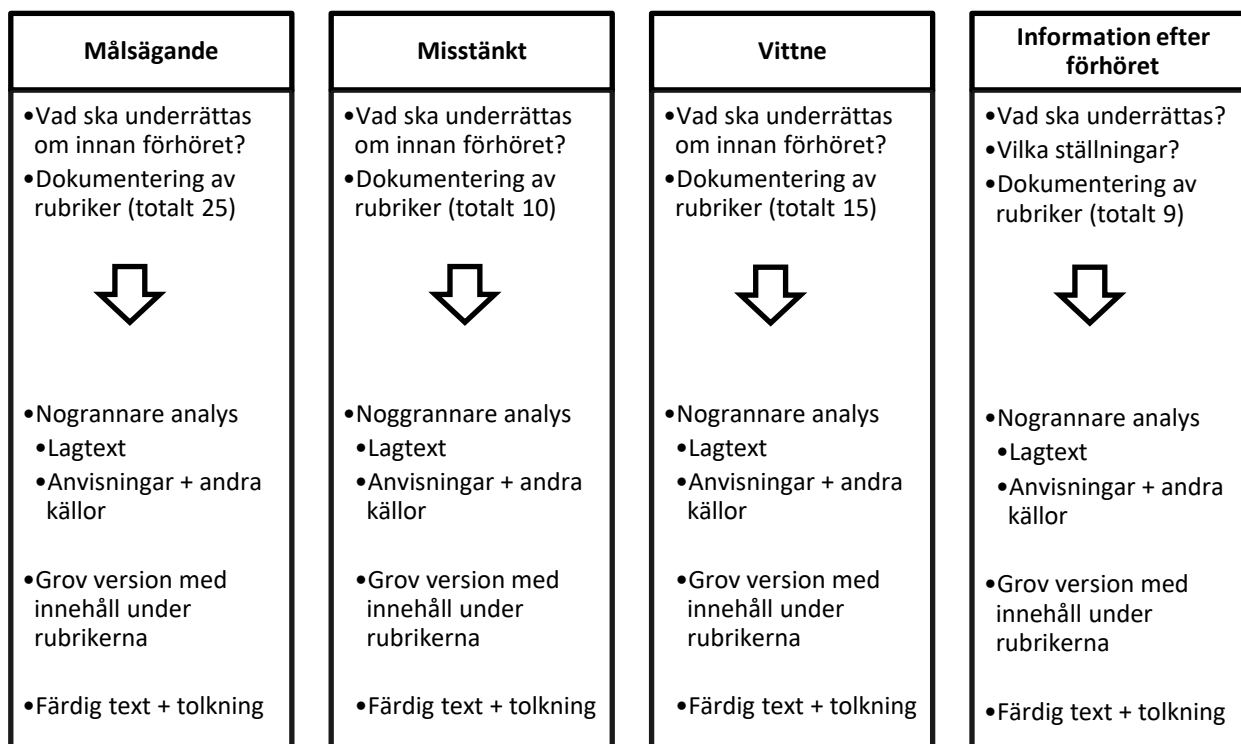
2.3 Hermeneutik

För att kunna analysera text, har jag använt en hermeneutisk ansats i detta arbete. *Hermeneutik* kan definieras ungefär som tolkningslära. En hermeneutisk synvinkel innebär att man närmar sig ett forskningsobjekt subjektivt och från sin egen förförståelse. (Patel & Davidson 2011 s. 28—29.) En hermeneutiker försöker se helheten i ett forskningsproblem. Detta kallas även för *holism*, vilket betyder att helheten är mera än summan av delarna. Motsatsen till hermeneutik är *positivism*, vilket innebär att man strävar till att studera forskningsobjektet bit för bit. När man tolkar text ur en hermeneutisk synvinkel, börjar man genom att läsa hela texten och försöker förstå texten som en helhet. Därefter läser man olika delar av texten, för att sedan skapa sig en uppfattning av delarna. Slutliga produkten av denna analys resulterar oftast i en text där citat varvas med egna kommentarer och tolkningar. (Patel & Davidson 2011, s. 29, 121.)

2.4 Analysbeskrivning

Analys av kvalitativt material kan indelas i *sortering*, *reducering* och *argumentering*. Sortering handlar om att sortera det insamlade materialet ändamålsenligt och skapa någon form av ordning för analysen. Vid reduceringsfasen läser man om materialet och under denna fas ska texten delas upp och ordnas. Materialet beskärs eller så väljer man bort olika delar av det. Slutligen återberättar man

innehållet i relation till den tidigare kunskapen genom att argumentera. (Rennstam & Wästerfors 2015, s. 234—235.) Jag har tillämpat modellen av Rennstam och Wästerfors (2015) i min analys.

Figur 1: Beskrivning av min analysprocess och dess faser. (Murro 2023)

Som framgår från figur 1, har jag har börjat med att systematiskt öppna målsägandens förhørsblankett och dokumenterat vad målsäganden ska underrättas om *innan* ett förhör. Jag har upprepat samma process för den misstänkta och vittnet. Därefter har jag upprepat samma process för målsäganden och den misstänkta, men i stället fokuserat på och dokumenterat vad den förhörda ska underrättas om *efter* ett förhör. Vittnet är uteslutet ur denna process, eftersom det inte finns underrättelser för ett vittne efter ett förhör på förhørsblanketten. Jag dokumenterade även vilken lag och paragraf som styr underrättelsen i fråga.

Denna analys resulterade i en helhet där respektive ställning, det vill säga målsägande, misstänkt och vittne försågs med rubriker beträffande de rättigheter och skyldigheter som ska underrättas om *innan* ett förhör. Dessutom formade jag en helhet till som heter *information efter förhöret* i kapitel 7. I denna helhet ingår den information som ska gås igenom *efter* ett förhör med målsäganden och den misstänkta.

Efter att jag hade producerat den ovannämnda helheten, analyserade jag vad lagen stadgar om rättigheter och skyldigheter som ska underrättas om *innan* förhöret. Under denna process granskade jag systematiskt respektive lagtext och paragraf, och därefter dokumenterade jag en grov version av innehållet. Med grov version avser jag att textinnehållet redan i någon form har skrivits om, för att i första hand göra innehållet mera begripligt. Ifall lagtexten var lång eller innehållet redan var logiskt som sådant, kopierade jag paragrafens innehåll direkt ur lagen.

I andra hand analyserade jag annan information beträffande rättigheter och skyldigheter *innan* ett förhör. Här inkluderade jag respektive ställning och tillhörande rättighet och skyldighet. Under denna process analyserade jag regeringspropositioner, elektroniska källor samt tryckta källor. Syftet med denna process var att inhämta annat material som i första hand gör innehållet mångsidigare och mera begripligt, eftersom enbart lagtext som innehåll kan bli ensidigt. Exempelvis kunde samma innehåll i en annan källa vara utformat på ett mera begripligt sätt än i lagtexten, eller så kunde en annan källa innehålla material som inte direkt framkommer i lagtexten, men som har relevans för innehållet.

Hela denna process resulterade i en sammanhängande text under respektive rättighet och skyldighet som beskriver innehållet. Jag upprepade samma process för information som ska gås igenom efter förhöret. Slutligen har jag gjort en tolkning av textinnehållet under samtliga rubriker som har behandlats. Om kontexten var tydlig eller ifall textinnehållet blev kort, gjorde jag ingen tolkning.

2.5 Validitet och reliabilitet

Materialets och metodens validitet och reliabilitet ska utvärderas. I detta sammanhang kan man fokusera på hur ändamålsenligt materialet för undersökningen har varit. (Haikansalo m.fl. 2022, s. 24.)

Validitet innebär att man studerar rätt sak och i kvalitativa studier kan validiteten anses beröra hela forskningsprocessen. Validitet handlar i detta sammanhang mera om att upptäcka omständigheter, tolka och förstå betydelsen av verkligheten eller om att beskriva uppfattningar eller en kultur. Med *reliabilitet* anses det att undersökningen är genomförd på ett tillförlitligt sätt. Vissa forskare förespråkar för alternativa begrepp gällande validitet i kvalitativa studier, som till exempel autenticitet. (Patel & Davidson 2011, s. 102, 105—106.)

Materialet i detta lärdomsprov baserar sig mestadels på lagtext. Övrigt material har insamlats från olika instansers officiella webbsidor och från tryckta källor. Fördelen är att materialet som har insamlats är faktabaserat och innehåller till exempel inga subjektiva åsikter. Därmed kan källorna

anses vara pålitliga. Nackdelen är att materialet är relativt omfattande, vilket ställer krav på att hålla arbetets längd ändamålsenligt. Metodvalet kan även anses vara lämpligt för detta lärdomsprov, eftersom målet är att analysera text och därmed öka förståelsen för ett fenomen. Detta framhäver även Tuomi och Sarajarvi (2018) i delkapitel 2.2. Eftersom målet var att analysera materialet utan någon förbestämd agenda, var öppen innehållsanalys med en hermeneutisk forskningsansats ett naturligt metodval. Mera omgående diskussion angående validitet och reliabilitet följer i kapitel 9.

2.6 Forskningsetik

När man gör en undersökning kräver det oftast att personer överlämnar någon form av information till den som gör undersökningen. Insamling av information kan ske till exempel i form av ett formulär eller genom att svara på frågor. Därmed bör man beakta forskningsetiska aspekter i en undersökning. (Patel & Davidson 2011, s. 62—63.)

De forskningsetiska aspekterna kan indelas i fyra olika huvudkrav, vilka är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. Informationskravet innefattar att forskaren ska informera de som deltar i undersökningen vilket syftet med forskningen är.

Samtyckeskravet innebär att de som deltar i en undersökning själv ska ha rätt att avgöra om sitt deltagande. Konfidentialitetskravet förknippas oftast med offentlighet och sekretess, vilket innebär att största möjliga konfidentialitet ska ges till dem som deltar i en undersökning. Man ska även försäkra sig om att personuppgifter förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte får tillgång till dem.

Nyttjandekravet innebär att de uppgifter om enskilda personer som har samlats in i en undersökning enbart får användas för forskningsändamålet. (Patel & Davidson 2011, s. 63.) Eftersom detta lärdomsprov baserar sig enbart på befintligt material och inga intervjuer har utförts för att samla in material, har inte de ovannämnda forskningsetiska aspekterna beaktats i arbetet.

I arbetet har riktlinjerna för god vetenskaplig praxis av Forskningsetiska delegationen (TENK) beaktats. Centralt i god vetenskaplig praxis är bland annat hederlighet, allmän omsorgsfullhet och noggrannhet i forskningen samt i dokumenteringen och presentationen av resultaten.

(Forskningsetiska delegationen 2023.) I arbetet har jag beaktat kriterierna för dataanskaffnings- och undersökningsmetoden i enlighet med vetenskaplig forskning. Data har huvudsakligen samlats ur öppna källor, och inget sekretessbelagt material ingår i arbetet. I första hand har lagtext använts som källa. Undersökningsmetodens innehåll och tillämpning baserar sig på vetenskaplig litteratur.

I lärdomsprovet framkommer ställvis direkta citat ur lagtexter, vilket har beaktats i enlighet med *Anvisningar för lärdomsprov* (Haikansalo m.fl. 2022). Generellt har god hänvisningsteknik och respekt för copyright-regler beaktats genom att ange de källor som innehållet i lärdomsprovet baserar sig på. (Haikansalo m.fl. 2022, s. 30.)

3 TEORI

Under detta kapitel behandlas först kortfattat vad en förundersökning är samt vad som ska utredas i en förundersökning. Efter detta behandlas förhör på en allmän nivå samt i vilka faser ett förhör kan indelas. Slutligen behandlas förhørsblanketterna som polisen använder.

3.1 Förundersökning

När det finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts, ska förundersökningsmyndigheten påbörja en förundersökning enligt förundersökningslagens 3 kap. 3 §. Undersökningsledaren fattar vid behov beslut om förundersökning ska göras. (22.7.2011/805.) Förundersökning görs huvudsakligen av polisen. Andra förundersökningsmyndigheter är gränsbevaknings-, tull- och militärmyndigheterna. (FöUL 2:1 §.) I en förundersökning utreder man huvudsakligen, enligt vad ärendets art förutsätter, ifall det finns tillräckliga skäl att väcka åtal för det misstänkta brottet (Polisstyrelsen 2016b, s. 3). Förhör ingår i en förundersökning (Polisen 2022). Vad som ska utredas i en förundersökning stipuleras enligt följande i FöUL 1 kap. 2 §.

I en förundersökning utreds:

- 1) enligt vad ärendets art förutsätter, det misstänkta brottet, de förhållanden under vilka det har begåtts, den skada som har orsakats och den vinning som har fåtts genom brottet, parterna och övriga omständigheter som måste klarläggas för åtalsprövning och bestämmande av påföljderna för brottet,
- 2) möjligheterna att återställa egendom som har erhållits genom brottet och att verkställa en förverkandepåföljd som döms ut eller skadestånd som betalas till målsäganden med anledning av brottet,
- 3) målsägandens privaträttsliga anspråk, om målsäganden med stöd av 3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål har bett åklagaren föra talan om anspråket, och

4) huruvida målsäganden samtycker och den misstänkta ämnar samtycka till att målet i tingsrätten behandlas i ett skriftligt förfarande enligt 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål.

Vid förundersökning ska saken förberedas så att åtalsprövning kan ske och parternas intressen bevakas på behörigt sätt och så att bevisningen kan tas emot i ett sammanhang vid huvudförhandlingen eller målet avgöras i skriftligt förfarande.

Parter i en förundersökning är *målsäganden*, den som är *misstänkt* för brott samt *andra personer* vars rättigheter, intressen eller skyldigheter kan påverkas av brottet eller brottsutredningen.

Undersökningsledaren avgör vid behov ifall en person ska betraktas som part. (FöUL 2:5 §.)

Målsäganden, misstänkta och vittnen behandlas vidare i kapitel 4, 5 och 6.

När förundersökning har inletts, har en part rätt att få information angående omständigheter som gett anledning till förundersökningen och om den information som har kommit fram under den, samt annat förundersökningsmaterial som kan påverka eller har påverkat behandlingen av ärendet. Detta kallas för *partsoffentlighet*. Rätten gäller inte ifall förundersökningen pågår och lämnandet av dessa uppgifter kunde försvåra utredningen. (FöUL 4:15 §.)

Förundersökningen kan anses vara klar när de mål har uppfyllts som stadgas i FöUL 1:2 § angående om vad som ska utredas i en förundersökning. En stor helhet som ingår i avslutandet av en förundersökning är upprättandet av ett förundersökningsprotokoll enligt bestämmelserna i FöUL 9:6 §. När förundersökningen är klar, kan ärendet antingen överföras till åklagaren eller alternativt kan ärendet avslutas utan att det överförs till åklagaren. (Fredman m.fl. 2020, s. 321, 341.)

3.2 Förhör

Polisen utför förhör i förundersökningen för att inhämta information. Förhör är i all sin enkelhet ett samtal mellan polisen och kunden. Under förhöret ställer polisen olika frågor för att utreda fallet som undersöks. Vid behov kan förhöret genomföras med en tolk som anlitas av polisen, så att förhöret kan genomföras på den förhörda språk. (Polisen 2022.)

Vanligtvis blir man kallad av polisen till förhör via telefon, post eller e-post (Polisen 2022).

Huvudregeln är att den som förhörs personligen ska närvara vid förhöret. En part får avge sin utsaga genom förmedling av ett ombud, per telefon eller med hjälp av något annat medium för

dataöverföring, ifall utredaren anser att det kan ske utan olägenhet samt utan att äventyra förundersökningens tillförlitlighet. Ett vittne får under samma villkor förhöras via telefon eller via något annat medium för dataöverföring. (FöUL 7:1 §.)

Ifall det handlar om allvarigare brott, kan polisen gripa den misstänkta och förhöra honom eller henne under gripandet. Den misstänkta och målsäganden har rätt att använda en advokat eller en jurist med tillstånd det vill säga ett biträde. (Polisen 2022.)

Ett förhör kan enligt Fredman m.fl. (2020, s. 427) delas in i följande faser:

- redogörelse och underrättelse av den förhördas ställning
- underrättelser innan förhöret
- upptagande av den förhördas personuppgifter samt bestyrkning av dem
- inledande samtal mellan förhørsledaren och den förhörda
- den förhördas fria berättelse
- preciserande frågor för att utveckla den fria berättelsen
- anteckning av förhørsberättelsen
- granskning och godkännande av förhørsberättelsen.

3.3 Förhørsblanketter som polisen använder

Polisen ska föra protokoll över gjorda förundersökningsåtgärder i ett förundersökningsprotokoll (FöUL 9:1 §). I ett förundersökningsprotokoll ska bland annat förhørsprotokoll samt redovisning för utredningsåtgärder ingå (FöUL 9:6 §). Vid förhör använder polisen förhørsblanketter. Innehållet i blanketterna varierar beroende på ifall man hörs som målsägande, misstänkt eller vittne. Vid summarisk förundersökning använder man skilda blanketter. (Fredman m.fl. 2020, s. 465.) Summarisk förundersökning kan tillämpas i klara och enkla fall där gärningen enligt allmän straffpraxis inte kan förutses medföra strängare straff än böter (FöUL 3:14 §).

Anteckningar som polisen gör på blanketterna är bland annat tidpunkten när förhöret inleddes och avslutades, förhørsplatsen, förhørsledaren samt övriga som närvarat vid förhöret. Dessutom antecknas exempelvis den förhördas personuppgifter, underhållsskyldighet samt inkomster. (Finlex 2014.) Utöver detta antecknas den förhördas fria berättelse samt eventuella preciserande frågor och svaren på frågorna. (Fredman m.fl. 2020, s. 427).

Som det framgår under delkapitel 3.2 (Fredman m.fl. 2020, s. 427), är underrättelser innan ett förhör en av förhörfaserna. I denna fas underrättas den förhörda om rättigheter och skyldigheter innan förhöret inleds. Underrättelserna framkommer ur förhørsblanketterna som polisen använder, beroende på den förhördas juridiska ställning. I kapitel 4, 5 och 6 framkommer det vad som målsäganden, den misstänkta och ett vittne ska underrättas om *innan* förhöret och i kapitel 7 vad som målsäganden och den misstänkta ska underrättas om *efter* förhöret. Exempel på den misstänkta förhørsblankett presenteras i bilaga 1.

4 MÅLSÄGANDES RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER

I detta kapitel framförs först kortfattat vad en målsägande är och sedan behandlas vilka rättigheter och skyldigheter som målsäganden ska underrättas om *innan* förhöret.

Enligt FöUL 1:2 § i delkapitel 3.1, ska det i en förundersökning utredas vilka som är parter i ärendet. Målsäganden är den part mot vilken gärningen har riktats, det vill säga den som har blivit offer för ett brott eller den som har lidit skada (Polisen 2022; Domstolsväsendet 2021a). En målsägande kan vara en *fysisk person* det vill säga en människa eller en *juridisk person*. En juridisk person företräds av en laglig företrädare, det vill säga en person som har rätt att representera ett företag. (Fredman m.fl. 2020 s. 309, 173.) Polisen gör förhör för att reda ut fallet som undersöks, vilket framgår i delkapitel 3.2 (Polisen 2022). Detta kopplas också till utredning av det misstänkta brottet och de förhållanden under vilka brottet har begåtts, i delkapitel 3.1 (FöUL 1:2 §).

4.1 Underrättelser innan förhöret

I delkapitel 3.2 (Fredman m.fl. 2020, s. 427) konstateras att underrättelser är en del av ett förhör. Målsäganden ska underrättas om följande rättigheter och skyldigheter innan ett förhör som presenteras nedan. Rättigheterna och skyldigheterna följer i den ordning som de står på förhørsblanketten som polisen använder i en förundersökning.

4.1.1 Målsägandens ställning i förundersökningen

Målsäganden ska underrättas om sin ställning i förundersökningen så snabbt som möjligt. Skyldigheten att underrätta gäller även ifall ställningen ändras. (FöUL 4:9 §.) Ställningen har en viktig betydelse för personens rättigheter och skyldigheter i förundersökningen (RP 222/2010, s. 205). Ifall ställningen ändras under förhöret, ska förhöret avbrytas och därefter återupptas enligt den nya ställningen (Polisstyrelsen 2016a, s. 22).

I delkapitel 3.2 (Fredman m.fl. 2020, s. 427) framgår att redogörelse och underrättelse av den förhörda ställning hör till förhörets faser. Detta betyder att underrättelse av ställningen framför allt har betydelse för personens rättigheter och skyldigheter, eftersom dessa fastställs på basis av ställningen som personen i fråga har. Som det framgår i delkapitel 3.1 (FöUL 1:2 §), ska polisen i en förundersökning bland annat reda ut den skada som orsakats, vilka som är parter, möjligheterna till skadestånd som betalas till en målsägande samt målsägandens privaträttsliga anspråk. Dessa kopplas med målsägandens möjlighet att yrka på straff och skadestånd för brottet som han eller hon har blivit offer för.

4.1.2 Målsägandens möjligheter att få ett rättegångsbiträde med ersättning ur statliga medel

Målsägandens möjligheter till ett rättegångsbiträde som ersätts ur statliga medel stadgas närmare i 2 kap. 2a § i lagen om rättegång i brottmål (11.7.1997/689). Ett rättegångsbiträde kan förordnas av domstolen till en målsägande under förundersökningen, samt i ärenden där målsäganden har anspråk och ärendet drivs av åklagaren under rättegången. Ett rättegångsbiträde kan förordnas i sexualbrott som stadgas i strafflagens 20 kap. (19.12.1889/39), om förordnandet inte på grund av särskilda skäl anses som onödigt, i brott mot liv och hälsa enligt SL 21 kap. 1–6 § och 6 a § och om förordnandet anses befogat på grund av förhållandet mellan målsäganden och den misstänkta samt vid brott mot liv, hälsa eller frihet och förordnandet anses befogat med beaktande av brottets allvarlighet samt målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter. En stödperson kan även förordnas till en målsägande som hörs personligen, under samma förutsättningar som ovan. (BRL 2:3 §).

Detta betyder att ett rättegångsbiträde och en stödperson kan förordnas till målsäganden ur statliga medel vid sexualbrott om förordnandet kan anses vara befogat. Vid brott mot liv, hälsa och frihet ska brottets allvarlighet, målsägandens och den misstänkta förhållande samt övriga omständigheter beaktas. Målsäganden ska även ha anspråk i ärendet och ärendet ska drivas av åklagaren i domstolen.

4.1.3 Målsägandens rätt att anlita biträde

I förundersökningen har en part rätt att anlita ett biträde som parten själv väljer. En målsägande ska innan han eller hon förhörs skriftligen underrättas om sin rätt att anlita biträde i ärenden som inte behandlas vid summarisk förundersökning. (FöUL 4:10 §.) Utgångspunkten är att målsäganden själv står för kostnaderna av den juridiska assistens som han eller hon behöver (Rättshjälp u.å.). Det finns dock vissa undantag till detta. Ett rättegångsbiträde eller en stödperson ska förordnas till

målsäganden på framställning av undersökningsledaren eller åklagaren om det finns skäl till det, enligt vad som stadgas om biträdande av part i 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål. (FöUL 4:10 §.)

Som det framgår i delkapitel 3.2, har målsäganden rätt att anlita ett biträde vid förhör (Polisen 2022). Polisen är med andra ord skyldig att i ett förhör underrätta målsäganden om sin rätt att själv få anlita ett biträde. Skyldigheten gäller inte i summarisk förundersökning. I vissa fall kan kostnaderna för ett biträde eller en stödperson ersättas ur statliga medel för målsäganden enligt BRL 2:1a § som framgår i avsnitt 4.1.2.

4.1.4 Målsägandens språkliga rättigheter

I ämbetsdistrikt som är tvåspråkiga, används i förundersökning den misstänkta språk som är endera finska eller svenska. I enspråkiga ämbetsdistrikt används majoritetsspråket, om myndigheten inte med avseende av parternas rätt och fördel fastställer att det andra språket ska användas. (FöUL 4:12 §.)

Oavsett vad som stadgas ovan, har alla rätt att använda antingen finska eller svenska i förundersökningen enligt språklagens 10 § (6.6.2003/423). Rätten att använda samiska stadgas i samiska språklagen. Personer som inte har finska, svenska eller samiska som sitt modersmål, har rätt att använda ett språk som de förstår och klarar av att tala tillfredställande. Personer med teckenspråk har rätt att använda teckenspråk. Förundersökningsmyndigheten ska reda ut ifall en part är i behov av en tolk och se till att den tolkning som parten behöver ordnas. (FöUL 4:12 §.) Handlingar och delar av handlingar som ingår i en förundersökning med väsentligt innehåll ska inom skälig tid översättas skriftligen på målsägandens begäran på ett språk som målsäganden förstår. Undantagsvis kan handlingar översättas muntligen, ifall partens rättskydd inte kräver en skriftlig översättning. Översättning sker på statens bekostnad (FöUL 4:13 §).

Detta betyder att alla i första hand har rätt att använda antingen finska eller svenska i förundersökningen. Rätten gäller också samiska och de som använder teckenspråk. En målsägande som inte talar finska eller svenska har rätt att använda ett språk som han eller hon förstår. Som det framgår i delkapitel 3.2, kan förhöret vid behov genomföras med en tolk (Polisen 2022). Tolkning ska vid behov ordnas av förundersökningsmyndigheten. Handlingar med väsentligt innehåll ska översättas på målsägandens språk inom skälig tid, om målsäganden begär det.

4.1.5 Målsägandens rätt att tillkalla förhörsvittne

På begäran av den som förhörs ska ett tillförlitligt vittne som är ojävigt enligt 1 § i lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar närvara vid förhöret (12.6.2015/734). Utredaren kan också på eget initiativ tillkalla ett vittne. (FöUL 7:11 §.) I praktiken fungerar en annan polisman som ett förhörsvittne. Förhörsvittnets uppgift är att konstatera att den förhörda utsaga har antecknats i förhørsprotokollet så som den förhörda har menat. Detta har att göra med granskning och godkännande av förhørsberättelsen (Fredman m.fl. 2020, s. 427), vilket framkommer i delkapitel 3.2. Förhörsvittnet antecknas i förhørsprotokollet och förhörsvittnet underskriver protokollet. (Fredman m.fl. 2020, s. 394.)

Genom att använda ett förhörsvittne ämnar man framför allt säkerställa att förhören utförs både pålitligt och opartiskt. När ett förhörsvittne har varit närvarande, kan händelserna under förhöret utredas senare. Ett förhörsvittne har framför allt betydelse för rättssäkerheten, både för den förhörda och den som förhör. (Fredman m.fl. 2020, s. 394.)

Enligt 1 § i lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar, är ett vittne jävigt om:

- 1) vittnet är delaktigt i rättshandlingen eller rättshandlingen ingår till hans eller hennes förmån
- 2) vittnet är part i förrättningen eller förrättningen gäller hans eller hennes rätt,
- 3) vittnet är make eller tidigare make eller nuvarande sambo eller ett syskon eller en släkting i rätt upp- eller nedstigande led till en person som avses i 1 eller 2 punkten, eller har någon annan med ett parförhållande eller med släktskap jämförbar nära relation till en person som avses i 1 eller 2 punkten,
- 4) vittnet står i ett förhållande som avses i 3 punkten till den som har till uppgift att utföra förrättningen eller att medverka till att rättshandlingen ingår
- 5) vittnet inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda så att han eller hon uppenbart inte förstår innebörden av att vara vittne.

Ett förhör kan hållas utan ett vittne, trots att den förhörda har begärt ett vittne, ifall undersökningen kunde äventyras på grund av uppskov av förhöret. Förhöret kan spelas in som en ljud- och bildupptagning, vilket ersätter ett förhörsvittne. I sådana fall ska händelserna i förhöret framgå ur inspelningen med tillräcklig tillförlitlighet. (FöUL 7:11 §.)

Ett förhörsvittne har med andra ord en betydande roll beträffande säkerställandet av att förhöret utförs både pålitligt och opartiskt, men även för rättssäkerheten i förhöret. Ett förhörsvittne kan begäras av målsäganden eller av utredaren på eget initiativ. Förhöret kan även hållas utan ett förhörsvittne ifall uppskjutandet av förhöret kunde äventyra undersökningen. Jävsgrunderna måste beaktas när man tillkallar ett förhörsvittne.

4.1.6 Målsägandens rätt att ur statens medel få ersättning för skada som förorsakats genom brott

I delkapitel 3.1 framgår det att den skada som har orsakats samt möjligheterna att betala skadestånd till målsäganden med anledning av brottet ska utredas i en förundersökning (FöUL 1:2 §). Ersättning för skada som förorsakats genom brott till en fysisk person eller ett dödsbo bestäms närmare i brottskadelagen (29.12.2005/1204). Ersättning betalas i första hand för brott som har begåtts i Finland. Ersättning betalas inte ifall den skadelidande inte vid ansökningstidpunkten eller vid tidpunkten för brottet har varit bosatt i Finland eller i en annan medlemsstat i Europeiska unionen och om skadans anknytning till Finland över lag kan anses vara ringa. (BSL 1–2 §.) Ersättning som betalas ur statliga medel är sekundär, vilket innebär att ersättning som brottsoffret har fått eller kommer att få med stöd av lag eller via försäkring avdras från den. Eventuellt skadestånd som brottsoffret får av gärningsmannen avdras även. Ersättning som betalas ur statliga medel kräver dock inte att brottsoffret är tvungen att först försöka få gärningsmannen att betala skadestånd. (Rättsportalen.fi 2021.)

Brottsoffer kan få ersättning per statliga medel för personskada och lidande. Egendomsskada och ekonomisk skada ersätts endast i undantagsfall. (Statskontoret 2019b.) Ett brottsoffer som har orsakats en personskada har enligt BSL 2 kap. 4 § rätt till ersättning för:

- nödvändiga sjukvårdskostnader och andra övriga utgifter
- inkomstförlust
- sveda och värk och andra tillfälliga men
- bestående men.

Förutom vad som stadgas ovan, ska den som orsakats en personskada få skälig ersättning för kläder och andra bruksföremål som skadats i samband med personskadan. Kostnaderna för medicinsk rehabilitering som ingår i omedelbar sjukvård till följd av skadan ersätts även som sjukvårdskostnader. (BSL 2:4 §.)

Ersättning för lidande.

Ersättning för lidande som orsakats genom en kränkning betalas för den vars sexuella självbestämmanderätt eller frihet annars har kränkts genom ett brott. Ersättning betalas även i situationer där offrets personliga integritet har kränkts på ett särskilt allvarligt sätt genom försök till dråp eller mord, försök till dråp under förmildrande omständigheter eller till följd av grov misshandel, försök till grov misshandel eller något annat brott som jämförs med ovannämnda brotten. (BSL 2:9 §.)

Ersättning för sakskada.

Ersättning för sakskada regleras i BSL 2 kap. 13 § och ersättning betalas vid sakskada som orsakats av:

- 1) en fånge, en anhållen, en gripen person i en myndighets förvar eller en person som annars berövats sin frihet på grund av brott,
- 2) en person som på grund av psykisk sjukdom eller någon annan störning i den mentala hälsan, sinnesundersökning, smittsam sjukdom, utvecklingsstörning, missbruk av berusningsmedel, berusning eller någon annan liknande orsak har tagits in på anstalt oberoende av sin vilja eller har tagits i förvar,
- 3) en person som har tagits i förvar med stöd av 121 § i utlänningslagen, eller
- 4) ett barn som har omhändertagits och placerats i anstaltsvård enligt barnskyddslagen.

För att få ersättning krävs dessutom att den som har orsakat skadan har varit intagen i fängelse eller någon annan anstalt, placerad utom en sådan anstalt eller varit på permission, eller att han eller hon har rymt från anstalten eller myndighetens förvar. (BSL 13 §.) Ett brottsoffer kan ansöka om ersättning

när han eller hon har gjort en brottsanmälan till polisen. Ifall ärendet behandlas i domstol, ska brottsoffret yrka på ersättning av gärningsmannen. Gärningsmannen är alltid skyldig att erlægga den ersättning som utdöms i domstolen. Utdömd ersättning som betalas från statliga medel kan ansökas hos Statskontoret. (Statskontoret 2019a.)

Ersättning ur statliga medel betalas med andra ord i första hand för personskada och lidande, medan egendomsskada och ekonomisk skada ersätts endast i undantagsfall. Skadeståndet som betalas ur statliga medel är sekundär, vilket innebär att ersättning som brottsoffret har fått eller kommer att få med stöd av lag eller via försäkring avdras från den. Det är dock ingen förutsättning att brottsoffret först ska försöka få gärningsmannen att betala skadestånd, för att kunna få ersättning ur statliga medel. Förutsättningarna för ersättning av lidande och sakskada regleras skilt i brottskadelagens 2 kap. 9 och 13 §. Brottssoffret ska göra en brottsanmälan till polisen innan ansökning om skadestånd. I ärenden som behandlas i domstol ska brottsoffret yrka på ersättning av gärningsmannen, eftersom gärningsmannen är skyldig att erlægga den ersättning som utdöms i domstol.

4.1.7 Om möjlighet att få stödperson

En stödperson kan förordnas för en målsägande som anses behöva stöd när han eller hon hörs personligen i förundersökningen eller i en rättegång enligt BRL 2:3 §. Förutsättningarna framgår ur 2 kap. 1a § i lagen om rättegång i brottmål. Förutsättningarna är de samma som en målsägandes möjlighet att få ett rättegångsbiträde med ersättning ur statliga medel som presenteras i avsnitt 4.1.2.

4.1.8 Målsägandens skyldighet att hålla sig till sanningen och osann utsaga vid myndighetsförfarande

Målsäganden och hans eller hennes lagliga företrädare och ombud måste hålla sig till sanningen när de redogör för saken som utreds (FöUL 7:6 §). Målsäganden har *negativ sanningsplikt*, vilket innebär att målsäganden inte behöver svara på frågor, men ifall målsäganden väljer att svara, måste han eller hon hålla sig till sanningen (Fredman m.fl. 2020, s. 365).

Osann utsaga vid myndighetsförfarande är straffbart enligt SL 15 kap. 2 §. Om en person under ed eller försäkran vid ett myndighetsförfarande som kan jämföras med en rättegång, eller den som närvarar personligen i ett förhör som inte är misstänkt för ett brott lämnar en osann utsaga eller annars tigger om något som har betydelse i ärendet som utreds, ska han eller hon dömas för osann utsaga vid myndighetsförfarande till böter eller högst två år fängelse.

Målsäganden ska underrättas om sanningsplikten och straffhotet för osann utsaga vid myndighetsförfarande innan förhöret. Straffhotet för osann utsaga vid myndighetsförfarande gäller inte ifall personen förhörs per telefon. (Rantaeskola m.fl. 2014, s. 210—211.) Orsaken är att en person som har hörts per telefon inte har möjlighet att på ett grundligt sätt kunna granska hur hans eller hennes utsaga har antecknats (Fredman m.fl. 2020, s. 444).

Detta betyder att målsäganden inte behöver svara på frågor i ett förhör, men om målsäganden svarar måste svaren vara sanningsenliga. När målsäganden hörs personligen gäller straffhotet för osann utsaga inför myndighetsförfarande. Sanningsplikten gäller även vid telefonförhör, men däremot gäller inte straffhotet för osann utsaga vid myndighetsförfarande.

4.2 Vittnesförbud

4.2.1 Självinkrimineringskyddet.

En målsägande har enligt rättegångsbalkens 17 kap. 18 § (1.1.1734/4) rätt att tåga ifall en utsaga skulle medföra risk för åtal för personen själv, en anhörig eller en närstående. Målsäganden har även rätt att låta bli att bidra till utredningen av en anhörigs eller närståendes skuld. Undantagsvis kan domstolen besluta att tystnadsrätten inte gäller för en målsägande som inte har anspråk i ärendet och han eller hon hörs som ett vittne i ett brottmål, om det finns skäl att misstänka att målsäganden inte själv har beslutat att utöva tystnadsrätten.

4.2.2 Rätten att vägra för anhöriga och närstående

En närstående till en part har rätt att vägra vittna i enlighet med rättegångsbalkens 17 kap. 17 § enligt följande:

En parts make eller tidigare make eller nuvarande sambo, syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller den som har någon annan motsvarande nära relation till parten som kan jämföras med ett parförhållande eller släktskap får vägra vittna.

Bestämmelsen syftar till att skydda en parts och en närståendes nära relation. En person som avses i momentet ovan kan även avstå från sin rätt att vägra vittna och samtycka till att vittna i ärendet. (RP 46/2014, s. 75—77.)

4.2.3 Tystnadsplikt

Om tystnadsplikt regleras det närmare i rättegångsbalkens 17 kap. paragraferna 10–16. En målsägande har tystnadsplikt om han eller hon har kännedom om följande ärenden eller står i en position enligt punkterna nedan.

4.2.4 Statshemligheten och internationella relationer

Uppgifter som är sekretessbelagda på grund av statens säkerhet eller i ärenden som gäller Finlands relationer till andra stater eller till internationella organisationer får inte vittnas om (RB 17:10 §).

4.2.5 Hemligheter vid beslutsöverläggning

Innehållet i domstolens beslutsöverläggning. En medlare vid brott och i vissa tvister får inte vittna om vad han eller hon har fått veta om ärendet som medlingen gäller. Domstolen kan ålägga personen att vittna om skäl som är synnerligen viktiga med hänsyn till ärendets natur eller om bevisningens vikt för målets avgörande samt följderna av att bevisningen framläggs och övriga förhållanden angående ärendet kräver det. Det samma gäller ifall samtycke ges av den till vars förmån tystnadsplikten har ålagts. (RB 17:11 §.)

4.2.6 Tjänstemän och arbetstagare hos offentliga samfund

Tjänstemän och offentligt anställda arbetstagare samt personer som utövar offentlig makt eller sköter ett offentligt förtroendeuppdrag och andra personer som har tystnadsplikt enligt lag, får inte vittna angående innehållet i handlingar eller rättegångshandlingar som enligt lag ska hemlighållas för en part. Samma gäller innehåll i handlingar som är sekretessbelagda med stöd av ovannämnda bestämmelser, såvida samtycke inte ges av den till vars förmån tystnadsplikten har ålagts. (RB 17:12 §.)

Tystnadsplikten för åklagare, anställda vid polisen eller en annan myndighet som sköter brottsbekämpning regleras enligt polislagen. Tystnadsplikt för tjänstemän vid brottspåföljdsmyndigheten regleras även med stöd av fängelselagen. Domstolen får dock ålägga personen att vittna, om föreskrivna strängaste straffet för vilket åtal utförs är fängelse i minst sex år, ifall underlåtenhet att vittna skulle kränka en parts rätt att försvara sig på ett behörigt sätt eller om avslöjande av en persons identitet som lämnat konfidentiell information uppenbart inte skulle allvarligt äventyra personens eller en närståendes säkerhet. (RB 17:12 §.)

Tjänstemän vid Olycksutredningscentralen, medlemmar i utredningskommissioner eller andra personer som deltar i en säkerhetsutredning får inte vittna om vad han eller hon har fått veta om en olycka. Domstolen kan ålägga personen att vittna om skäl som är synnerligen viktiga med hänsyn till ärendets natur eller om bevisningens vikt för målets avgörande samt följderna av att bevisningen framläggs och övriga förhållanden angående ärendet kräver det. (RB 17:12 §.)

4.2.7 Biträdeshemligheter

Ett rättegångsombud, rättegångsbiträde eller en tolk får inte vittna om vad han eller hon har fått veta i samband med ett uppdrag kopplat till en rättegång. Samma gäller juridisk rådgivning angående huvudmannens rättsliga ställning i förundersökningen eller något annat skede innan en domstolsbehandling, eller juridisk rådgivning angående inledande eller undvikande av en rättegång. (RB 17:13 §.)

4.2.8 Patienthemligheter

Läkare eller yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården får inte vittna om känsliga uppgifter angående enskilda personers eller familjers hälsotillstånd, eller andra känsliga uppgifter som han eller hon har fått kännedom om, såvida samtycke inte ges av den till vars förmån tystnadsplikten har ålagts (RB 17:14 §).

4.2.9 Präster i religionssamfund och andra i motsvarande ställning

Präster i religionssamfund och andra i motsvarande ställning får inte vittna angående vad han eller hon har fått veta i samband med bikt eller enskild själavård, såvida samtycke inte ges av den till vars förmån tystnadsplikten har ålagts (RB 17:16 §).

Målsägandens tystnadsplikt gäller därmed statshemligheter och internationella relationer, hemligheter vid beslutsöverläggning, tjänstemän och arbetstagare vid offentliga samfund, biträdeshemligheter, patienthemligheter, präster i religionssamfund och andra i motsvarande ställning.

4.3 Om målsägandens rätt att undandraga sig vittnesmål

4.3.1 Affärs- och yrkeshemligheter

En målsägande får vägra vittna om en företagshemlighet. Undantagsvis kan målsäganden åläggas vittna, ifall skäl som är synnerligen viktiga med hänsyn till ärendets natur, bevisningens vikt för målets avgörande och följderna av att bevisningen framläggs, eller om övriga omständigheter kräver det. (RB 17:19 §.)

4.3.2 Källskydd

När ett meddelande har gjorts tillgängligt för allmänheten, har meddelandets upphovsman, utgivare och utövaren av programverksamheten rätt att vägra vittna om den personens identitet som lämnat upplysningar som meddelandet baserar sig på. Undantagsvis kan domstolen ålägga personen att vittna i ärenden där det föreskrivna strängaste straffet är minst sex år i fängelse eller i situationer där upplysningar har lämnats som strider mot tystnadsplikten på ett straffbart sätt. (RB 17:20 §.)

Detta betyder att målsäganden har rätt att vägra vittna om företagshemligheter samt om den personens identitet som har lämnat upplysningar om ett meddelande som har blivit tillgängligt för allmänheten. Domstolen kan också förelägga målsäganden att vittna på grund av specifika skäl.

4.4 Andra meddelanden

4.4.1 Målsägandens rätt att ställa frågor till en annan person som ska förhöras

Målsäganden och hans eller hennes biträde eller ombud har rätt att ställa frågor till den som förhöras med utredarens tillstånd. Utredaren kan besluta att frågorna ställs genom utredarens förmedling. Målsägandens biträde eller ombud har även rätt att be utredaren att ställa frågor till en annan person som ska förhöras, ifall detta har betydelse för utredningen av ärendet. (FöUL 7:17 §.)

4.4.2 Om sekretessbeläggning av förundersökningsmaterial, tystnadsplikt och sekretessbrott

Myndighetshandlingar ska enligt huvudregeln sekretessbeläggas enligt vad lagen föreskriver. Sekretessbelagda myndighetshandlingar eller kopior av dem får inte lämnas ut till utomstående. Myndighetshandlingar som är sekretessbelagda stadgas närmare i 6 kap. 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (21.5.1999/621.) Till dessa hör bland annat anmälan om brott till polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet, handlingar som mottagits eller gjorts upp för

förundersökning och åtalsprövning. Myndighetshandlingarna är sekretessbelagda tills ärendet har behandlats i domstol eller när åklagaren har beslutat att låta bli att väcka åtal, eller när ärendet har avskrivits. Undantaget är ifall lämnandet av dessa uppgifter uppenbarligen inte äventyrar brottsutredningen eller undersökningens syfte. (OffL 22—24 §.) Partsoffentlighet och utlämnandet av dessa uppgifter behandlas närmare i delkapitel 3.1

Sekretessbrott stadgas närmare i strafflagens 38 kap. 1—2 §. Ifall en person i strid med tystnadsplikt röjer om uppgifter som ska hållas hemliga och han heller hon har fått kännedom om dem på grund av sin ställning, befattning eller i samband med ett uppdrag, samt utnyttjar dessa uppgifter till sin egen eller någon annans nytta, ska gärningsmannen dömas till böter eller fängelse i högst ett år för sekretessbrott. Om sekretessbrottet och dess omständigheter bedöms som en helhet vara ringa, ska gärningsmannen dömas till böter för sekretessförseelse.

Detta betyder att enligt huvudregeln är myndighetshandlingar sekretessbelagda enligt lag, och de får inte lämnas till utomstående. Speciellt för polisens del innebär dessa till exempel brottsanmälningar och förundersökningsprotokoll. Undantagsvis kan uppgifter lämnas, om det är uppenbart att brottsutredningen inte äventyras. Detta har med partsoffentlighet (FöUL 4:15 §) att göra som behandlas i delkapitel 3.2. Sekretessbelagda handlingar regleras närmare i offentlighetslagens 6 kap. 24 §. Brott mot dessa bestämmelser är straffbart enligt lag som sekretessbrott och vid lindrigare fall som sekretessförseelse.

4.4.3 Möjligheten till medling under de förutsättningar som stadgas i lagen om medling i brott och i vissa tvister

Möjligheten till medling under vissa förutsättningar som stadgas i lagen om medling i brott och vissa tvister har fogats som en ny underrättelse i förhørsblanketten och ändringen trädde i kraft 1.10.2023. Syftet med ändringen är att öka medlingens kännedom samt befrämja möjligheten till medling i ärenden. (RP 217/2022, s. 134.) Förutsättningarna för medling behandlas närmare i delkapitel 7.8.

5 DEN MISSTÄNKTA RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER

I detta kapitel framförs först kortfattat vad en misstänkt är och sedan behandlas vilka rättigheter och skyldigheter som den misstänkta ska underrättas om *innan* förhöret.

Enligt FöUL 1:2 § i delkapitel 3.1, ska i en förundersökning utredas vilka som är parter i ärendet. Den som misstänks ha begått brottet som utreds är part (Polisen 2022). Utredning av det misstänkta brottet och de förhållanden under vilka brottet har begåtts ska bland annat utredas i en förundersökning, vilket framkommer i delkapitel 3.1 (FöUL 1:2 §). I förundersökningen förhör polisen den misstänkta för att utreda brottet (Polisen 2022). I samband med förhör eller gripande ska polisen informera den misstänka om dennes rättigheter och skyldigheter (Polisen 2022).

5.1 Underrättelser innan förhöret

Som det framgår i delkapitel 3.2 (Fredman m.fl. 2020, s. 427), är underrättelser en del av ett förhör. Den misstänkta ska underrättas om följande rättigheter och skyldigheter *innan* ett förhör som presenteras nedan. Rättigheterna och skyldigheterna följer i den ordning som de står på förhørsblanketten som polisen använder i en förundersökning.

För en misstänk som inte har fyllt 18 år ska det förutom underrättelserna nedan underrättas om hur handläggningen av ärendet framskrider samt vilka myndigheter som deltar i behandlingen av ärendet. Personens vårdnadshavare, intressebevakare eller annan laglig företrädare har även rätt att närvara vid förhöret. (FöUL 4:16 §.)

5.1.1 Den misstänkta ställning i förundersökningen

Den misstänkta ska underrättas om sin ställning i förundersökningen så snabbt som möjligt. Skyldigheten att underrätta gäller även ifall ställningen ändras. (FöUL 4:9 §.) Ställningen har en viktig betydelse för personens rättigheter och skyldigheter i förundersökningen (RP 222/2010, s. 205). Ifall ställningen ändras under förhöret, ska förhöret avbrytas och därefter återupptas enligt den nya ställningen (Polisstyrelsen 2016a, s. 22).

I delkapitel 3.2 framgår att redogörelse och underrättelse av den förhörda ställning hör till förhörets fasen (Fredman m.fl. 2020, s. 427). Detta betyder att underrättelsen av ställningen framför allt har betydelse för personens rättigheter och skyldigheter, eftersom dessa fastställs på basis av ställningen som personen i fråga har. För den misstänkta del har ställningen en viktig betydelse bland annat på grund av självinkrimineringskyddet, det vill säga den misstänkta rätt att inte behöva medverka till brottsutredningen eller att hålla sig till sanningen.

5.1.2 Vilket brott han eller hon misstänks för

Innan en misstänkt förhörs, ska gärningen han eller hon misstänks för specificeras (FöUL 7:10:2). Fredman m.fl. (2020, s. 428) menar att specificering av gärningen innebär att man ska framföra alla de faktum som motsvarar brottsrekvisitet för det brott som han eller hon misstänks för. Det att man enbart nämner brottsrubriceringen eller ungefärligt hänvisar till någon händelse är inte tillräckligt. När specificeringen gäller en viss gärning, betyder detta oftast ett agerande eller en försummelse som är bunden till en viss tid och en viss plats, som exempelvis: "Du misstänks ha köpt 100 gram hasch förra veckoslutet i Stationstunneln i Helsingfors".

Detta betyder att gärningen med andra ord ska preciseras så att faktiska händelser motsvarar brottsrekvisitet som personen misstänks för. Enbart nämnande av en brottsrubricering räcker därmed inte.

5.1.3 Den misstänkta rätt att anlita ett biträde

En part har rätt att i förundersökningen anlita ett biträde som han eller hon själv väljer (FöUL 4:10 §). Den misstänkta ska innan förhöret underrättas om sin rätt att få anlita ett biträde. Skyldigheten att underrätta gäller inte ifall ärendet behandlas i summarisk förundersökning. (Fredman m.fl. 2020, s. 100.)

Ifall den misstänkta avstår från sin rätt till ett biträde, ska förundersökningsmyndigheten vid behov säkerställa att den misstänkta har tillräcklig information gällande brottsmisstanken som riktas mot honom eller henne, om rätten att inte behöva medverka till utredningen av brottet samt om rätten att anlita ett biträde i förundersökningen och i rättegången. Den misstänkta ska även underrättas om sin rätt att senare kunna återta sitt beslut, om han eller hon har avstått från sin rätt till att anlita ett biträde. (FöUL 4:10 §.)

Som det framgår i delkapitel 3.2, har den misstänkta rätt att anlita ett biträde (Polisen 2022). Detta betyder att polisen ska underrätta den misstänkta om sin rätt att få själv anlita ett biträde i förhöret. Skyldigheten gäller inte i summarisk förundersökning. Om den misstänkta avstår från sin rätt till ett biträde, ska polisen se till att den misstänkta förstår omständigheterna omkring brottsmisstanken, rätten att inte behöva medverka till utredningen av brottet samt rätten om att i ett senare skede få anlita ett biträde.

5.1.4 När försvarare och där tillhörande rättshjälp enligt BRL 2:1 kan förordnas

Den som är misstänkt för brott har rätt att själv sköta sitt försvar under förundersökningen och rättegången i enlighet med 2 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål.

En försvarare *kan förordnas* på den misstänkta *begäran* om han eller hon misstänks för ett brott vars lindrigaste straff är fyra månader fängelse, vid försök eller delaktighet i ett sådant brott eller om det yrkas på ett straff för honom eller henne för ett sådant brott. En försvarare kan också förordnas på den misstänkta *begäran*, om han eller hon är anhållen eller häktad. (BRL 2:1 §.)

En försvarare *ska förordnas på tjänstens vägnar* om den misstänkta inte klarar av att försvara sig själv eller om den misstänkta är under 18 år och saknar en försvarare. En försvarare ska också förordnas på tjänstens vägnar om den misstänkta försvarare inte uppfyller kraven på en försvarare, om försvararen inte klarar av att försvara den misstänkta på ett behörigt sätt eller om andra särskilda skäl kräver att en försvarare ska förordnas. (BRL 2:1 §.)

Detta betyder att en försvarare antingen kan anlitas på den misstänkta *begäran*, eller så ska en försvarare förordnas *på tjänstens vägnar* för en misstänkt under vissa förutsättningar som framkommer ovan.

5.1.5 Den misstänkta rätt att tillkalla ett förhörsvittne

På *begäran* av den som förhörs ska ett tillförlitligt vittne som är ojävigt enligt 1 § i lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar närvara vid förhöret. Utredaren kan också på eget initiativ tillkalla ett vittne. (FöUL 7:11 §.) I praktiken fungerar en annan polisman som ett förhörsvittne. Förhörsvittnets uppgift är att konstatera att den förhörda utsaga har antecknats i förhørsprotokollet så som den förhörda har menat. Detta har att göra med granskning och godkännande av förhørsberättelsen (Fredman m.fl. 2020, s. 427), som framkommer i delkapitel 3.2. Förhörsvittnet antecknas i förhørsprotokollet och förhörsvittnet underskriver protokollet. (Fredman m.fl. 2020, s. 394.)

Genom att använda ett förhörsvittne ämnar man framför allt säkerställa att förhören utförs både pålitligt och opartiskt. När ett förhörsvittne har varit närvarande, kan händelserna under förhöret utredas senare. Ett förhörsvittne har framför allt betydelse för rättssäkerheten, både för den förhörda och den som förhör. (Fredman m.fl. 2020, s. 394.)

Enligt 1 § i lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar, är ett vittne jävigt om:

- 1) vittnet är delaktigt i rättshandlingen eller rättshandlingen ingås till hans eller hennes förmån
- 2) vittnet är part i förrättningen eller förrättningen gäller hans eller hennes rätt,
- 3) vittnet är make eller tidigare make eller nuvarande sambo eller ett syskon eller en släkting i rätt upp- eller nedstigande led till en person som avses i 1 eller 2 punkten, eller har någon annan med ett parförhållande eller med släktskap jämförbar nära relation till en person som avses i 1 eller 2 punkten,
- 4) vittnet står i ett förhållande som avses i 3 punkten till den som har till uppgift att utföra förrättningen eller att medverka till att rättshandlingen ingås
- 5) vittnet inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda så att han eller hon uppenbart inte förstår innebörden av att vara vittne.

Ett förhör kan hållas utan ett vittne, trots att den förhörda har begärt om ett vittne, ifall undersökningen kunde äventyras på grund av uppskov av förhöret. Förhöret kan spelas in som en ljud- och bildupptagning, vilket ersätter ett förhörsvittne. I sådana fall ska händelserna i förhöret framgå ur inspelningen med tillräcklig tillförlitlighet. (FöUL 7:11 §.)

Ett förhörsvittne har med andra ord en betydande roll beträffande säkerställandet av att förhöret utförs både pålitligt och opartiskt, men även för rättssäkerheten i förhöret. Ett förhörsvittne kan begäras av den misstänkta eller av utredaren på eget initiativ. Förhöret kan även hållas utan ett förhörsvittne ifall uppskjutandet av förhöret kunde äventyra undersökningen. Jävsgrunderna måste beaktas när man tillkallar ett förhörsvittne.

5.1.6 Den misstänkta språkliga rättigheter

I ämbetsdistrikt som är tvåspråkiga, används i förundersökningen den misstänkta språk som är endera finska eller svenska. I enspråkiga ämbetsdistrikt används majoritetsspråket, om myndigheten inte med avseende av parternas rätt och fördel fastställer att det andra språket ska användas. (FöUL 4:12 §.)

Oavsett vad som stadgas ovan, har alla rätt att använda antingen finska eller svenska i förundersökningen enligt språklagens 10 § (6.6.2003/423). Rätten att använda samiska stadgas i samiska språklagen. Personer som inte har finska, svenska eller samiska som sitt modersmål, har rätt att använda ett språk som de förstår och klarar av att tala tillfredställande. Personer med teckenspråk har rätt att använda teckenspråk. Förundersökningsmyndigheten ska reda ut ifall en part är i behov av en tolk och se till att den tolkning som parten behöver ordnas. (FöUL 4:12 §.) Handlingar och delar av handlingar som ingår i en förundersökning med väsentligt innehåll ska inom skälig tid översättas för den misstänkta på den misstänkta språk. Översättningen sker på statens bekostnad. (FöUL 4:13 §.)

Detta betyder att alla i första hand har rätt att använda antingen finska eller svenska i förundersökningen. Rätten gäller också samiska och de som använder teckenspråk. En misstänkt som inte talar finska eller svenska har rätt att använda ett språk som han eller hon förstår. Som det framgår i delkapitel 3.2, kan förhöret vid behov genomföras med en tolk (Polisen 2022). Tolkning ska vid behov ordnas av förundersökningsmyndigheten. Förundersökningshandlingar ska översättas på den misstänkta språk inom skälig tid, och tillräcklig information gällande denna rätt ska ges till den misstänkta.

5.1.7 Rätten att inte samverka på utredning av det brott som han/hon misstänkts för

Den brottsmisstänkta har *självinkrimineringskydd*, vilket innebär rätten att låta bli att bidra till utredningen av brottet som han eller hon misstänks för (FöUL 4:3 §; Polisen 2022). Den misstänkta behöver därmed inte yttra något om ärendet som utreds och är inte skyldig att hålla sig till sanningen (RP 222/2010, s. 200—201). Den misstänkta ska även informeras om att ifall han eller hon medverkar till utredningen av brottet, kan detta ses som en strafflindringsgrund. Dock ska det påpekas att domstolen avgör straffet i sista hand. (Fredman m.fl. 2020, s. 433.)

5.1.8 Rätten att vägra för anhöriga och närstående

En närstående till en part har rätt att vägra vittna i enlighet med rättegångsbalkens 17 kap. 17 § enligt följande:

En parts make eller tidigare make eller nuvarande sambo, syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller den som har någon annan motsvarande nära relation till parten som kan jämföras med ett parförhållande eller släktskap får vägra vittna.

Bestämmelsen syfte är att skydda en parts och en närståendes nära relation. En person som avses i momentet ovan kan även avstå från sin rätt att vägra vittna och samtycka till att vittna i ärendet. (RP 46/2014, s. 75—77.)

5.1.9 Om rätten att vägra medverka till utredning av en anhörig eller närstående persons skuld till den del detta skulle medföra risk för åtal

Den misstänkta har rätt att tåga ifall en utsaga skulle medföra risk för åtal för personen själv, en anhörig eller en närstående. Den misstänkta har även rätt att låta bli att bidra till utredningen av en anhörigs eller närståendes skuld. (RB 17:18 §.)

5.1.10 Möjligheten till medling under de förutsättningar som stadgas i lagen om medling i brott och i vissa tvister

Möjligheten till medling under vissa förutsättningar som stadgas i lagen om medling i brott och vissa tvister har fogats som en ny underrättelse i förhørsblanketten och ändringen trädde i kraft 1.10.2023. Syftet med ändringen är att öka medlingens kännedom samt befrämja möjligheten till medling i ärenden. (RP 217/2022, s. 134.) Förutsättningarna för medling behandlas närmare i delkapitel 7.8.

6 VITTNETS RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER

I detta kapitel framförs först kortfattat vad ett vittne är och sedan behandlas vilka rättigheter och skyldigheter som ett vittne ska underrättas om *innan* förhöret.

Ett vittne kan höras i en förundersökning som en person som har personliga observationer eller information om händelseförloppet (Polisen 2022). Detta kopplas bland annat till utredning av fallet som undersöks (Polisen 2022) i delkapitel 3.2 samt utredning av det misstänkta brottet i delkapitel 3.1 (FöUL 1:2 §). Ett vittne är *inte* en part i ett brottmål (Åklagarmyndigheten u.å.).

6.1 Underrättelser innan förhöret

Som det framgår i delkapitel 3.2, är underrättelser en del av ett förhör (Fredman m.fl. 2020, s. 427). Vittnet ska underrättas om följande rättigheter och skyldigheter innan ett förhör som presenteras nedan. Rättigheterna och skyldigheterna följer i den ordning som de står på förhørsblanketten som polisen använder i en förundersökning.

6.1.1 Vittnets ställning i förundersökningen

Vittnet ska underrättas om sin ställning i förundersökningen så snabbt som möjligt. Skyldigheten att underrätta gäller även ifall ställningen ändras. (FöUL 4:9 §.) Ställningen har en viktig betydelse för personens rättigheter och skyldigheter i förundersökningen (RP 222/2010, s. 205). Ifall ställningen ändras under förhöret, ska förhöret avbrytas och därefter återupptas enligt den nya ställningen (Polisstyrelsen 2016a, s. 22).

Detta betyder att underrättelsen av ställningen framför allt har betydelse för personens rättigheter och skyldigheter, eftersom dessa fastställs på basis av ställningen som personen i fråga har. Därmed har vittnets ställning betydelse bland annat för skyldigheten att hålla sig till sanningen och att berätta allt vad han eller hon vet om ärendet som utreds.

6.1.2 Självinkrimineringskyddet

Ett vittne har rätt att tåga ifall en utsaga skulle medföra risk för åtal för personen själv, en anhörig eller en närstående. Ett vittne har även rätt att låta bli att bidra till utredningen av en anhörigs eller närståendes skuld. (RB 17:18 §.)

6.1.3 Rätten att vägra för anhöriga och närstående

En närstående till en part har rätt att vägra vittna i enlighet med rättegångsbalkens 17 kap. 17 § enligt följande:

En parts make eller tidigare make eller nuvarande sambo, syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller den som har någon annan motsvarande nära relation till parten som kan jämföras med ett parförhållande eller släktskap får vägra vittna.

Bestämmelsen syftar på att skydda en parts och en närståendes nära relation. En person som avses i momentet ovan kan även avstå från sin rätt att vägra vittna och samtycka till att vittna i ärendet. (RP 46/2014, s. 75—77.)

6.1.4 Tystnadsplikt

Ett vittne kan undantagsvis vägra vittna i specifika situationer som föreskrivs i lag (Polisen 2022). Tystnadsplikten regleras i rättegångsbalkens 17 kap. i paragraferna 10–16.

Ett vittne har tystnadsplikt om han eller hon har kännedom om följande ärenden eller står i en position enligt punkterna nedan.

6.1.5 Statshemligheten och internationella relationer

Uppgifter som är sekretessbelagda på grund av statens säkerhet eller i ärenden som gäller Finlands relationer till andra stater eller till internationella organisationer får inte vittnas om (RB 17:10 §).

6.1.6 Hemligheter vid beslutsöverläggning

Innehållet i domstolens beslutsöverläggning. En medlare vid brott och i vissa tvister får inte vittna om vad han eller hon har fått veta om ärendet som medlingen gäller. Domstolen kan ålägga personen att vittna om skäl som är synnerligen viktiga med hänsyn till ärendets natur eller om bevisningens vikt för målets avgörande samt följderna av att bevisningen framläggs och övriga förhållanden angående ärendet kräver det. Samma gäller ifall samtycke ges av den till vars förmån tystnadsplikten har ålagts. (RB 17:11 §.)

6.1.7 Tjänstemän och arbetstagare hos offentliga samfund

Tjänstemän och offentligt anställda arbetstagare samt personer som utövar offentlig makt eller sköter ett offentligt förtroendeuppdrag och andra personer som har tystnadsplikt enligt lag, får inte vittna angående innehållet i handlingar eller rättegångshandlingar som enligt lag ska hemlighållas för en part. Samma gäller innehåll i handlingar som är sekretessbelagda med stöd av ovannämnda bestämmelser, såvida samtycke inte ges av den till vars förmån tystnadsplikten har ålagts. (RB 17:12 §.)

Tystnadsplikten för åklagare, anställda vid polisen eller en annan myndighet som sköter brottsbekämpning regleras enligt polislagen. Tystnadsplikt för tjänstemän vid brottspåföljdsmyndigheten regleras även med stöd av fängelselagen. Domstolen får dock ålägga personen att vittna, om det föreskrivna strängaste straffet för vilket åtal utförs är fängelse i minst sex år, ifall underlåtenhet att vittna skulle kränka en parts rätt att försvara sig på ett behörigt sätt eller om avslöjande av en persons identitet som lämnat konfidentiell information uppenbart inte skulle allvarligt äventyra personens eller en närståendes säkerhet. (RB 17:12 §.)

Tjänstemän vid Olycksutredningscentralen, medlemmar i utredningskommissioner eller andra personer som deltar i en säkerhetsutredning får inte vittna om vad han eller hon har fått veta om en

olycka. Domstolen kan ålägga personen att vittna om skäl som är synnerligen viktiga med hänsyn till ärendets natur eller om bevisningens vikt för målets avgörande samt följderna av att bevisningen framläggs och övriga förhållanden angående ärendet kräver det. (RB 17:12 §.)

6.1.8 Biträdeshemligheter

Ett rättegångsombud, rättegångsbiträde eller en tolk får inte vittna om vad han eller hon har fått veta i samband med ett uppdrag kopplat till en rättegång. Samma gäller juridisk rådgivning angående huvudmannens rättsliga ställning i förundersökningen eller något annat skede innan en domstolsbehandling, eller juridisk rådgivning angående inledande eller undvikande av en rättegång. (RB 17:13 §.)

6.1.9 Patienthemligheter

Läkare eller yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården får inte vittna om känsliga uppgifter angående enskilda personers eller familjers hälsotillstånd, eller andra känsliga uppgifter som han eller hon har fått kännedom om, såvida samtycke inte ges av den till vars förmån tystnadsplikten har ålagts (RB 17:14 §).

6.1.10 Präster i religionssamfund och andra i motsvarande ställning

Präster i religionssamfund och andra i motsvarande ställning får inte vittna angående vad han eller hon har fått veta i samband med bikt eller enskild själavård, såvida samtycke inte ges av den till vars förmån tystnadsplikten har ålagts (RB 17:16 §).

Vittnets tystnadsplikt gäller därmed statshemligheter och internationella relationer, hemligheter vid beslutsöverläggning, tjänstemän och arbetstagare vid offentliga samfund, biträdeshemligheter, patienthemligheter, präster i religionssamfund och andra i motsvarande ställning.

6.2 Om vittnets rätt att undandraga sig vittnesmål

6.2.1 Affärs- och yrkeshemligheter

Ett vittne får vägra vittna om en företagshemlighet. Undantagsvis kan ett vittne åläggas vittna, ifall skäl som är synnerligen viktiga med hänsyn till ärendets natur, bevisningens vikt för målets avgörande och följderna av att bevisningen framläggs, eller om övriga omständigheter kräver det. (RB 17:19 §.)

6.2.2 Källskydd

När ett meddelade har gjorts tillgängligt för allmänheten, har meddelandets upphovsman, utgivare och utövaren av programverksamheten rätt att vägra vittna om den personens identitet som lämnat upplysningar som meddelandet baserar sig på. Undantagsvis kan domstolen ålägga personen att vittna i ärenden där det föreskrivna strängaste straffet är minst sex år i fängelse eller i situationer där upplysningar har lämnats som strider mot tystnadsplikten på ett straffbart sätt. (RB 17:20 §.)

Detta betyder att vittnet har rätt att vägra vittna om företagshemligheter samt om den personens identitet som har lämnat upplysningar om ett meddelande som har blivit tillgängligt för allmänheten. Domstolen kan också förelägga vittnet att vittna på grund av specifika skäl.

6.2.3 Vittnets skyldighet att hålla sig till sanningen och osann utsaga vid myndighetsförfarande

Ett vittne har så kallad *positiv sanningsplikt* (Fredman m.fl. 2020, s. 373). Vittnet är skyldig att berätta allt vad han eller hon vet om ärendet som undersöks utan att förtiga om något. Ifall ett vittne har rättighet eller skyldighet att vägra vittna i en rättegång med stöd av rättegångsbalkens 17 kap. 10—14 §, 16—21 § eller 22 § 1. eller 2 mom., gäller samma rätt eller skyldighet även i en förundersökning. (FöUL 7:8 §.)

Osann utsaga vid myndighetsförfarande är straffbart enligt SL 15 kap. 2 §. Om en person under ed eller försäkran vid ett myndighetsförfarande som kan jämföras med en rättegång, eller den som närvarar personligen i ett förhör som inte är misstänkt för ett brott lämnar en osann utsaga eller annars tiger om något som har betydelse i ärendet som utreds, ska han eller hon dömas för osann utsaga vid myndighetsförfarande till böter eller högst två år fängelse.

Ett vittne ska underrättas om sanningsplikten och straffhotet för osann utsaga vid myndighetsförfarande innan förhöret. Straffhotet för osann utsaga vid myndighetsförfarande gäller inte ifall personen förhörs per telefon. (Rantaeskola m.fl. 2014, s. 210—211.) Orsaken är att en person som har hörts per telefon inte har möjlighet att på ett grundligt sätt kunna granska hur hans eller hennes utsaga har antecknats (Fredman m.fl. 2020, s. 444).

Detta betyder att ett vittne måste hålla sig till sanningen i ett förhör. Straffhotet för osann utsaga vid myndighetsförfarande gäller ifall vittnet hörs personligen. Sanningsplikten gäller även vid telefonförhör, men däremot gäller inte straffhotet för osann utsaga vid myndighetsförfarande.

6.3 Vittnets rätt att tillkalla ett förhörsvittne

På begäran av den som förhörs ska ett tillförlitligt vittne som är ojävigt enligt 1 § i lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar närvara vid förhöret. Utredaren kan också på eget initiativ tillkalla ett vittne. (FöUL 7:11 §.) I praktiken fungerar en annan polisman som ett förhörsvittne.

Förhörsvittnets uppgift är att konstatera att den förhörda utsaga har antecknats i förhörsprotokollet så som den förhörda har menat. Detta har att göra med granskning och godkännande av förhørsberättelsen (Fredman m.fl. 2020, s. 427), som framkommer i delkapitel 3.2. Förhörsvittnet antecknas i förhörsprotokollet och förhörsvittnet underskriver protokollet. (Fredman m.fl. 2020, s. 394.)

Genom att använda ett förhörsvittne ämnar man framför allt säkerställa att förhören utförs både pålitligt och opartiskt. När ett förhörsvittne har varit närvarande, kan händelserna under förhöret utredas senare. Ett förhörsvittne har framför allt betydelse för rättssäkerheten, både för den förhörda och den som förhör. (Fredman m.fl. 2020, s. 394.)

Enligt 1 § i lagen om jäv för vittnen vid rättshandlingar och förrättningar, är ett vittne jävigt om:

- 1) vittnet är delaktigt i rättshandlingen eller rättshandlingen ingår till hans eller hennes förmån
- 2) vittnet är part i förrättningen eller förrättningen gäller hans eller hennes rätt,
- 3) vittnet är make eller tidigare make eller nuvarande sambo eller ett syskon eller en släkting i rätt upp- eller nedstigande led till en person som avses i 1 eller 2 punkten, eller har någon annan med ett parförhållande eller med släktskap jämförbar nära relation till en person som avses i 1 eller 2 punkten,
- 4) vittnet står i ett förhållande som avses i 3 punkten till den som har till uppgift att utföra förrättningen eller att medverka till att rättshandlingen ingår

5) vittnet inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda så att han eller hon uppenbart inte förstår innebörden av att vara vittne.

Ett förhör kan hållas utan ett vittne, trots att den förhörda har begärt om ett vittne, ifall undersökningen kunde äventyras på grund av uppskov av förhöret. Förhöret kan spelas in som en ljud- och bildupptagning, vilket ersätter ett förhörsvittne. I sådana fall ska händelserna i förhöret framgå ur inspelningen med tillräcklig tillförlitlighet. (FöUL 7:11 §.)

Ett förhörsvittne har med andra ord en betydande roll beträffande säkerställandet av att förhöret utförs både pålitligt och opartiskt, men även för rättssäkerheten i förhöret. Ett förhörsvittne kan begäras av vittnet eller av utredaren på eget initiativ. Förhöret kan även hållas utan ett förhörsvittne ifall uppskjutandet av förhöret kunde äventyra undersökningen. Jävsgrunderna måste beaktas när man tillkallar ett förhörsvittne.

7 INFORMATION EFTER FÖRHÖRET

Följande information ska underrättas *efter* förhöret. Behov av skyddsåtgärder, straffyrkanden, privaträttsliga anspråk och information till brottsoffret berör målsäganden. Samhällstjänst och övervakad körrätt berör den misstänkta. Bötesförfarande, medling och skriftligt förfarande gäller både målsäganden och den misstänkta.

7.1 Målsägandens behov av skyddsåtgärder

Förundersökningsmyndigheten ska utan ogrundat dröjsmål göra en personlig bedömning av målsägandens behov till särskilda skyddsåtgärder i förundersökningen eller i rättegången. I bedömningen ska målsägandens personliga omständigheter och brottets natur samt målsägandens egen uppfattning om behov till skyddsåtgärder beaktas. (FöUL 11:9a §.)

Förundersökningsmyndigheten ska bedöma ifall förhör av målsäganden ska göras i lokaler som är avsedda för personer i behov av skydd. På målsägandens begäran ska förhör hållas av samma person eller personer och vid sexualbrott och brott där målsäganden har ett motiverat behov av det på grund av brottets karaktär ska förhørsledaren vara av samma kön som målsäganden. (FöUL 7:21 §.)

Andra skyddsåtgärder är inspelning av förhørsberättelsen om den ska användas som bevis under rättegång, hörandet av målsäganden vid huvudförhandlingen skyddad så att han eller hon inte kan

ses, hörandet av målsäganden utan personlig närvaro vid huvudförhandlingen samt hållandet av en muntlig förhandling i domstol utan närvaro av allmänheten. (FöUL 11:9a §.)

Bedömningen av skyddsbehov utförs i två faser. I första fasen fastställer man ifall det är uppenbart att målsäganden inte är i skyddsbehov på grund av brottstypen eller personliga omständigheter. Brottsypen kan vara till exempel snatteri eller något motsvarande lindrigt brott, medan personliga omständigheter handlar om omständigheter som kunde orsaka känslan av hot eller rädsla. Om det inte framkommer något skyddsbehov, avslutas bedömningen och man gör en anteckning i förhörprotokollet att en grundlig prövning inte behövs. (Inrikesministeriet 2016, s. 12.) Ifall det under första fasen i bedömningen av skyddsbehov framkommer att någon omständighet stöder behovet av särskilt skyddsbehov, fyller man i formuläret för särskilda skyddsbehov tillsammans med målsäganden. Undersökningsledaren fattar slutligen ett beslut och gör en framställning om särskilt skyddsbehov efter hörandet med åklagaren. (Inrikesministeriet 2016, s. 12—13.) Ifall det handlar om ett fall med våld i nära relationer, fyller man i princip alltid i blanketten. När man gör bedömningen av skyddsbehov ska målsägandens synpunkter beaktas i varje skede. (Liimatainen & Rantaeskola 2022, s. 78—79.)

Detta betyder att polisen i förundersökningen ska reda ut målsägandens behov för skyddsåtgärder. Särskild vikt ska läggas på målsägandens personliga omständigheter, brottets natur samt målsägandens egen uppfattning om skyddsåtgärdernas behov. Bedömningen görs i två faser. I första fasen utreder man ifall det är uppenbart att målsäganden inte är i skyddsbehov. Om skyddsbehov inte finns, görs en anteckning om detta i förhörprotokollet. Ifall det framkommer skyddsbehov under första fasen, fyller man i formuläret för särskilt skyddsbehov.

7.2 Målsägandens straffyrkanden

Målsägandens eventuella straffyrkanden ska redas ut i ett förhör (Fredman m.fl. 2020, s. 367). Största delen av brotten hör under *allmänt åtal*, medan en del av brotten är *målsägandebrott*. I brott som hör under allmänt åtal ska polisen göra en förundersökning i ärendet, trots att målsäganden inte yrkar på straff för den misstänkta. (Fredman m.fl. 2020, s. 294.) Åklagaren ska huvudsakligen väcka åtal i brott som hör under allmänt åtal trots att målsäganden inte yrkar på straff. Åklagaren har också rätt att låta bli att väcka åtal i brott som hör under allmänt åtal, oberoende av om målsäganden skulle framföra ett straffyrkande eller inte. (Fredman m.fl. 2020, s. 14.) Detta kan komma i fråga till exempel vid lindrigare brott eller ifall målsäganden och den misstänkta har uppnått förlikning i ärendet. (Fredman m.fl. 2020, s. 319).

Vid målsägandebrott får åklagaren inte väcka åtal, ifall målsäganden inte yrkar på straff och kräver att åtal ska väckas i ärendet. Ifall målsäganden yrkar på straff i ett målsägandebrott, men senare återtar sin straffyrkan, ska förundersökningen läggas ned. Polisen ska redan i förundersökningsskedet beakta ifall brottet hör under allmänt åtal eller om det är fråga om ett målsägandebrott. Målsäganden kan vid brott som hör under allmänt åtal förena sig med åklagarens straffyrkande eller själv yrka på straff för gärningen. Vid målsägandebrott ska målsägandens eventuella straffyrkanden utredas och antecknas i förhörprotokollet. (Fredman m.fl. 2020, s. 293—294, 367.) Målsäganden har så kallad *subsidiär åtalsrätt*, vilket betyder att målsäganden själv kan väcka åtal i ärendet ifall åklagaren har låtit bli att väcka åtal. Rätten gäller även om förundersökningsmyndigheten eller åklagaren har beslutit att förundersökning inte görs eller att förundersökningen avbryts eller läggs ned. (Fredman m.fl. 2020, s. 27.)

Det finns dock undantag i strafflagen angående målsägandebrott, där åklagaren har rätt att självmant väcka åtal i ärendet ifall ett viktigt allmänt intresse kräver det (Fredman m.fl. 2020, s. 295). Det allmänna intresset associeras till den allmänt förhindrande karaktären hos det straffrättsliga systemet. Systemet måste vara fungerande och väcka förtroende. (RP 222/2010, s. 194.) Våld i hemmet är exempel på brott där åklagaren kan väcka åtal i ärendet trots att målsäganden inte yrkar på straff för den misstänkta (Brottsofferjouren 2019a).

Brotten indelas således i brott under allmänt åtal och målsägandebrott. Vid brott under allmänt åtal kan målsäganden förena sig med åklagarens straffyrkanden eller framställa eget straffyrkande. Vid målsägandebrott måste målsäganden yrka på straff för att åtal kan väckas i ärendet, om det inte handlar om fall där åklagaren oberoende har åtalsrätt. Målsägandens straffyrkan har följaktligen en betydande roll ifall ärendet över huvud taget framskrider i förundersökningen. Målsägandens straffyrkanden ska antecknas i förhörprotokollet.

7.3 Målsägandens privaträttsliga anspråk

Privaträttsligt anspråk kan ses framför allt som ett ersättningsanspråk för den skada som har orsakats för målsäganden. Åklagaren är skyldig att i ett åklagardrivet ärende, på målsägandens begäran, driva ett anspråk som grundar sig på brottet och riktas mot svaranden i brottsärendet om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart ogrundat. (BRL 3:9 §.) Målsäganden kan framföra sin begäran muntligen eller skriftligen. En anteckning av denna begäran görs i målsägandens förhörprotokoll. Ifall målsäganden för sin talan själv i ersättningsanspråket, ska detta även antecknas i förhörprotokollet. (Fredman m.fl. 2020, s. 311—312.)

I delkapitel 3.1 framgår det att polisen i en förundersökning ska utreda en målsägandes eventuella privaträttsliga anspråk om målsäganden har begärt att åklagaren ska driva anspråket (FöUL 1:2 §). Anspråket ska grunda sig på brottet, det får inte vara uppenbart ogrundat och anspråket ska kunna drivas utan väsentlig olägenhet. Anspråket kan framföras muntligt eller skriftligt, och en anteckning av detta görs i förhörsprotokollet. Anspråk som målsäganden själv för talan för ska även antecknas i förhörsprotokollet.

7.4 Information om brottsoffers rättigheter och hjälpande insatser

Förutom polisens skyldighet att reda ut brottsoffrets skyddsbehov, ska polisen även informera offret om hans eller hennes rätt till stödtjänster. Polisen ska beakta brottsoffrets ställning och hjälpa dem att få det nödvändiga stöd de behöver. Det finns olika tjänster som erbjuder stöd och dessa stödtjänster har en viktig roll i att erbjuda tillräcklig tillgång till psykiskt stöd och hjälp. Polisen kan hänvisa brottsoffret till dessa stödtjänster med hans eller hennes samtycke. (Polisen 2023b.)

Brottsofferjouren är en instans som ger praktiska råd angående straffprocessen samt erbjuder mentalt stöd i alla typer av brottmål. Även polisen har en expertroll i brottsofferverksamheten. (Polisen 2023b.) Brottsofferjouren erbjuder stöd och ger råd bland annat i hur och var man gör en brottsanmälan, vad förundersökning, åtalsprövning och medling handlar om, straffyrkanden, skadestånd och i frågor angående rättsbiträden. (Brottsofferjouren 2019b.) Ett offer kan själv kontakta Brottsofferjouren, eller så kan polisen förmedla offrets kontaktuppgifter till Brottsofferjouren med offrets samtycke (Polisen 2023b). Brottsofferjouren kan kontaktas per telefon, man kan komma överens om en personlig besökstid eller så kan man kontakta dem anonymt (Brottsofferjouren 2019b). Andra stödtjänster som erbjuds är stöd för hälsa och mental hälsa, stöd för närstående till offer för brott mot liv, stöd för våld i nära relationer, stödtjänster vid drogmissbruk, stöd till offer för sexualbrott, stöd i ärenden där personens personuppgifter har stulits eller läckt ut samt stöd till gärningsmannen. (Polisen 2023b.)

7.5 Samhällstjänst

En gärningsman kan dömas till samhällstjänst i stället för ett ovillkorligt fängelsestraff på högst åtta månader. Gärningsmannen ska samtycka till att straffet döms ut som samhällstjänst och han eller hon ska antas klara av den. Tidigare domar och fortsatt brottslig verksamhet eller andra vägande skäl kan däremot anses utgöra ett hinder för samhällstjänststraff. (SL 6:11 §.) Samhällstjänstens längd varierar mellan 14–240 timmar beroende på fängelsestraffets längd. Samhällstjänst innebär att man arbetar oavlönat under övervakning. (Brottspåföljdsmyndigheten 2022.)

7.6 Övervakad kör rätt (alkolås)

Alkolåsövervakad kör rätt är en kör rätt som överakas med alkolås. Personer som har gjort sig skyldiga till rattfylleri kan meddelas om övervakad kör rätt. (Lag om alkolås 2 §.) Alkolåset förhindrar föraren att starta fordonet ifall förarens alkoholhalt överskrider gränsvärdet 0,1 mg/l (Polisen 2023a). Polisen kan bevilja övervakad kör rätt till personer som har gjort sig skyldiga till rattfylleri eller grovt rattfylleri. Dessutom ska den som begär övervakad kör rätt ha stadigvarande bostadsort i Finland och inte ha körförbud på grund av en annan orsak. Begäran om alkolåsövervakad kör rätt kan göras redan under förundersökningen. Alkolåsanvändaren ska stå för alla kostnader som anordningen medför (Körkortslag 67a §). En person som har beviljats övervakad kör rätt får endast framföra fordon med fungerande alkolås så länge den övervakade körrätten pågår. Alkolås kan installeras i personbilar, skåpbilar, bussar, lastbilar och traktorer. Transport- och kommunikationsverkets broschyr över alkolåsövervakad kör rätt innehåller mera information angående övervakad kör rätt. (Polisen 2023a.)

Detta betyder att övervakad kör rätt kan beviljas i vanliga och grova alkorattfyllerifall. Övervakad kör rätt kräver stadigvarande bostadsort i Finland och att personen inte är försatt i körförbud av en annan orsak. Begäran om övervakad kör rätt kan göras i förundersökningen.

7.7 Bötesförfarande

Bötesförfarande kan tillämpas i enkla och klara ärenden och förutsättningarna stadgas närmare i 1 kap. 1 § i lagen om föreläggande av böter och ordningsbot (27.8.2010/754). Bötesförfarande lämpar sig för fall där påföljden är:

- 1) bötesstraff för en förseelse för vilken inte har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader,
- 2) ordningsbot för en förseelse för vilken ordningsbot särskilt har föreskrivits som straff i lag,
- 3) förverkandepåföljd på högst 1 000 euro vid sidan av de straff som avses i 1 och 2 punkten.

Bötesförfarande kräver dessutom att den misstänkta avstår från sin rätt till muntlig behandling och samtycker till bötesförfarandet. Det samma gäller målsäganden. Den misstänkta och målsäganden kan återta sitt samtycke så länge ärendet inte har avgjorts. (BötesförfarandeL 1:4—5 §.) Som det framgår i delkapitel 3.3, kan summarisk förundersökning tillämpas i enkla och enkla ärenden där påföljden enligt allmän straffpraxis är böter (FöUL 3:14 §). En summarisk

förundersökning görs i ärendet för att reda ut enbart de omständigheter som är nödvändiga för bötesförfarandet (Fredman m.fl. 2020, s. 38). Snatteri och lindrig misshandel är exempel på fall som lämpar sig för bötesförfarande (Rättsportalen.fi 2021b).

7.8 Medling

Förutsättningarna för medling stadgas närmare i 1 kap. 1—3 § i lagen om medling vid brott och vissa tvister (9.12.2005/1015). Medling är en avgiftsfri tjänst där den misstänkta och brottsoffret har möjlighet att tillsammans med en opartisk medlare mötas för att behandla de psykiska och materiella skador som har orsakats för brottsoffret. Den misstänkta och brottsoffret ska på egen hand försöka komma överens om hur de orsakade skadorna ska kompenseras. Medling kräver att parterna personligen och frivilligt uttrycker sitt samtycke till medling. Samtycket kan återtas när som helst under medlingen. Brottets art och tillvägagångssätt, förhållandet mellan den misstänkta och offret samt övriga omständigheter ska beaktas när man bedömer ifall brottet lämpar sig för medling. Dessutom krävs det att den misstänkta bekräftar huvudsakligen händelseförloppet och att medlingen är till brottsoffrets fördel.

Medling är således en avgiftsfri tjänst där den misstänkta och målsäganden frivilligt möts med en opartisk medlare för att behandla brottsoffrets uppkomna skador. Huruvida medling kan komma i fråga evalueras från fall till fall, beroende bland annat på brottets art och parternas förhållande.

7.9 Skriftligt förfarande

Skriftligt förfarande innebär att brottmålet behandlas skriftligt i tingsrätten och ingen muntlig rättegång ordnas. Domaren avgör ärendet på basis av det skriftliga materialet, det vill säga förundersökningsprotokollet som innehåller de omständigheter som polisen har utrett i förundersökningen. Det primära syftet med skriftligt förfarande är att påskynda behandlingen av lindriga utredda fall. (Polisen 2023c.)

Skriftligt förfarande lämpar sig för mål där det föreskrivna strängaste straffet är högst två år fängelse. Dessutom ska svaranden erkänna gärningen som han eller hon misstänks för och avstå från sin rätt till en muntlig huvudförhandling. Svaranden ska även ha varit myndig när gärningen begicks. Målsäganden ska meddela att han eller hon inte har anspråk i ärendet och att han eller hon samtycker till att ärendet behandlas i skriftligt förfarande, samt avstå från sin rätt till en muntlig huvudförhandling. Det ska även ur en helhetsbedömning anses att huvudförhandling inte behövs i ärendet. (BRL 5a:1 §.)

Målsäganden och den misstänkta har rätt att återta sitt samtycke till skriftligt förfarande innan en dom utdöms i ärendet (de Godzinsky 2010, s.18; Domstolsväsendet 2021b). Strängare straff än nio månader fängelse kan inte utdömas i skriftligt förfarande (BRL 5a:1 §).

Polisen utreder parternas samtycke till skriftligt förfarande i förundersökningen. När ärendet går vidare till åklagaren för utarbetning av åtal, överväger åklagaren ifall en muntlig huvudförhandling är nödvändig. Ifall det finns förutsättningar för skriftligt förfarande, frågar tingsrätten på nytt om den åtalade erkänner brottet och ifall han eller hon samtycker till skriftligt förfarande. (Domstolsväsendet 2021b.)

Som det framgår i delkapitel 3.1, ska samtycket till skriftligt förfarande utredas i en förundersökning (FöUL 1:2 §). Syftet med skriftligt förfarande är således att påskynda utredningen av lindriga utredda fall. Skriftligt förfarande kan komma i fråga i ärenden där det strängaste straffet är högst två år fängelse. Dessutom ska förutsättningarna ovan uppfyllas. Domstolen avgör i sista hand ifall ärendet lämpar sig för skriftligt förfarande. Strängaste straffet som kan utdömas i skriftligt förfarande är nio månader fängelse.

8 SAMMANFATTNING AV RESULTATET

Under detta kapitel kommer arbetets resultat att sammanfattas. Först behandlas vad målsäganden, den misstänkta och vittnet ska underrättas om *innan* ett förhör. Dessa behandlas simultant för att undvika upprepning av samma sak flera gånger. Därefter behandlas vad målsäganden och den misstänkta ska underrättas om *efter* ett förhör. För vittnets del finns det inga underrättelser efter ett förhör.

Innan ett förhör ska målsäganden, den misstänkta och vittnet underrättas om sin ställning i förundersökningen. Som det framgår i avsnitt 4.1.1, 5.1.1 och 6.1.1 har ställningen en väsentlig betydelse för personens rättigheter och skyldigheter i förundersökningen (RP 222/2010, s. 205.) Ifall ställningen ändras, ska detta beaktas. För en misstänkt ska det specificeras vilken gärning han eller hon misstänks för. I avsnitt 5.1.2 poängteras det att specificeringen ska motsvara faktiska händelser angående brottet som personen misstänks för. (Fredman m.fl. 2020, s. 428).

Målsäganden har under vissa förutsättningar möjlighet att få ett rättegångsbiträde och en stödperson i förundersökningen och i domstol som ersätts ur statliga medel. En försvarare kan förordnas på den

misstänkta begäran eller på tjänstens vägnar när vissa förutsättningar uppfylls. I övriga situationer har målsäganden och den misstänkta rätten att anlita ett biträde som han eller hon själv väljer.

Angående språkliga rättigheter, så har alla rätt att använda antingen finska eller svenska i förundersökningen i enlighet med språklagen eller samiska i enlighet med den samiska språklagen. Personer som inte har finska, svenska eller samiska som sitt modersmål, har rätt att använda ett språk som de förstår och klarar av att tala tillfredställande. Personer med teckenspråk har rätt att använda teckenspråk. Förundersökningsmyndigheten ska reda ut behovet av tolkning och se till att tolkning ordnas. Översättning av handlingar med väsentligt innehåll sker på statens bekostnad.

I ett förhör har målsäganden, den misstänkta och vittnet rätt att tillkalla ett ojävigt förhörsvittne. Undersökaren kan även på eget initiativ tillkalla ett förhörsvittne. Förhörsvittnet har betydelse framför allt för rättssäkerheten, både för den förhörda och den som förhör.

Målsäganden kan under vissa förutsättningar få ersättning ur statliga medel för skada som förorsakats genom brott, vanligtvis för personskada och lidande. Ersättningen som betalas är sekundär, vilket betyder att annan ersättning som betalas med stöd av lag eller försäkring avdras från den.

Målsäganden har negativ sanningsplikt, det vill säga målsäganden behöver inte svara på frågor i förhöret, men ifall målsäganden väljer att svara, måste han eller hon hålla sig till sanningen. Målsäganden har även rätt att med utredarens tillstånd ställa frågor till en annan person som förhörs, till exempel en misstänkt. Den misstänkta har rätt att låta bli medverka till utredningen av brottet som han eller hon misstänks för och är inte heller skyldig att hålla sig till sanningen. Ifall den misstänkta väljer att medverka till utredningen av brottet, kan detta ses som en strafflindringsgrund. Ett vittne har positiv sanningsplikt och är skyldig att hålla sig till sanningen och berätta allt vad han eller hon vet om ärendet som utreds. Målsäganden och vittnen som hörs personligen ska underrättas om att det är straffbart enligt lag att utelämna något som har betydelse i ärendet eller att ge en osann utsaga.

Det finns dock fall där målsäganden, den misstänkta och ett vittne får vägra vittna. Detta gäller utsagor under förhör som kunde medföra risk för åtal för personen själv eller en anhörig eller närstående. Det samma gäller utsagor som kunde bidra till utredningen av en anhörigs eller närståendes skuld. Undantagsvis kan domstolen ålägga att tystnadsrätten inte gäller för en målsägande som inte har anspråk i ärendet och han eller hon hörs som ett vittne, om det finns skäl att misstänka att målsäganden inte själv har beslutat att utöva om tystnadsrätten.

Målsäganden och vittnet har tystnadsplikt i vissa ärenden som stadgas skilt i lagen. Detta har främst att göra med sekretessbelagda uppgifter som personen har fått kännedom om och gäller till exempel tjänstemän och statligt anställda arbetstagare och personer som utövar offentlig makt. Tystnadsplikten gäller även affärs- och yrkeshemligheter och källskydd. Källskydd innefattar rätten att vägra vittna om en persons identitet som har lämnat upplysningar om ett meddelande som har blivit tillgängligt för allmänheten. Domstolen kan förelägga en målsägande eller ett vittne att vittna om dessa uppgifter ifall ärendet kräver det.

Huvudregeln är att myndighetshandlingar, till exempel brottsanmälningar och förundersökningsprotokoll, är sekretessbelagda enligt lag, och de får inte lämnas till utomstående. Undantagsvis kan uppgifter lämnas, om det är uppenbart att brottsutredningen inte äventyras till följd av det. Om partsoffentlighet angående dessa uppgifter regleras det närmare i FöUL 4:15 §, i delkapitel 3.1. Sekretessbelagda handlingar regleras närmare i 6 kap. 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Brott mot dessa bestämmelser är straffbart enligt lag som sekretessbrott och vid lindrigare fall som sekretessförseelse.

Till följd av en lagändring ska målsäganden och den misstänkta underrättas om möjligheten till medling under vissa förutsättningar innan förhöret. Syftet med lagändringen är att öka medlingens kännedom samt befärma möjligheten till medling i ärenden.

Slutligen ska målsägandens behov för skyddsåtgärder bedömas och eventuella straffyrkanden och privaträttsliga anspråk utredas. Dessutom ska målsägandens samtycke till bötesförfarande, skriftligt förfarande och medling utredas. Målsäganden ska även ges information om brottsoffrets rättigheter och hjälpan insatser. För den misstänkta ska samtycket till skriftligt förfarande, samhällstjänst, bötesförfarande och medling utredas. Den misstänkta begäran om övervakad körrätt till följd av rattfylleri eller grovt rattfylleri ska även utredas.

9 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Syftet med detta lärdomsprov har varit att fördjupa sig i den förhörda rättigheter och skyldigheter i ett förhör och via det forma ett material som kan fungera som stöd för personer som utför förhör. Förhørsblanketterna som polisen använder i förhör för målsäganden, misstänkta och vittnen fungerade som utgångspunkt för arbetet.

Materialet för lärdomsprovet baserar sig på lagtext, regeringspropositioner, elektroniska källor, anvisningar och tryckta källor. I arbetet behandlas förundersökning, förhör, förhørsblanketter och de saker som ska underrättas om *innan* ett förhör samt *efter* ett förhör. Undersökningen genomfördes som en kvalitativ innehållsanalys, närmare sagt öppen innehållsanalys av det insamlade textmaterialet. Själva analysen av det insamlade textmaterialet utfördes med en hermeneutisk forskningsansats. Arbetet resulterade i ett sammanhängande dokument som behandlar vilka saker som ska underrättas *innan* ett förhör samt *efter* ett förhör, beroende på personens juridiska ställning. Innehållet i arbetet motsvarar de underrättelser som står på förhørsblanketterna som polisen använder.

Angående validitet och reliabilitet beträffande insamling av material och metodval, kan det insamlade materialet anses vara pålitligt. Det insamlade materialet baserar sig främst på lagtext, regeringspropositioner, officiella instansers webbsidor och samtliga tryckta källor som behandlar i allmänhet förundersökning och förhör. Detta är en viktig aspekt med tanke på att arbetet behandlar enskilda individens rättigheter och skyldigheter. Som det framkom redan i arbetets syfte, är det tänkt att arbetet kan utnyttjas som stödmaterial för personer som utför förhör. Med tanke på detta har materialets pålitlighet en avgörande betydelse. I allmänhet kan det konstateras att materialutbudet gällande dessa rättigheter och skyldigheter är både omfattande och varierande med växlande innehåll. Således krävdes det speciell noggrannhet beträffande val av materialet, främst ur en pålitlighetsaspekt.

Faktumet att materialet samlades ur flera olika källor kan anses ha både för- och nackdelar. Fördelen med användning av även andra källor än lagtext var att innehållet således kunde utvecklas mångsidigare. Nackdelen var att det insamlade materialet ökade, medan innehållet i den insamlade lagtexten i sig var redan relativt omfattande. Dessutom måste det säkerställas att innehållet i de andra källorna motsvarar innehållet med den rådande lagtexten. När innehållet är så pass omfattande, ökar även risken att det blir sakfel i texten, speciellt i lagtextens innehåll.

Under processens gång har metodvalet diskuterats ett antal gånger med handledaren. I planeringsfasen av arbetet fanns det vissa frågetecken angående metodologiska synpunkter, närmast från min sida. Eftersom målet i detta lärdomsprov var att samla in material från olika källor och analysera den förhörda rättigheter och skyldigheter, var en kvalitativ innehållsanalys slutligen ett naturligt metodval. Andra alternativ som diskuterades med handledaren var ett rättsdogmatiskt- eller operationellt lärdomsprov. Den rättsdogmatiska metoden uteslöt jag på grund av rättskällehierarkin som ställer vissa krav på det insamlade materialet. I mitt lärdomsprov baserade sig materialet även på

andra källor än enbart lagtext. Ett operationellt lärdomsprov skulle ha kommit i fråga om mitt lärdomsprov hade resulterat i en konkret produkt, exempelvis en skild anvisning. Det operationella lärdomsprovet uteslöt jag på grund av att jag skulle ha behövt mera tid för att skapa en fungerande produkt.

Kvalitativ innehållsanalys med en hermeneutisk forskningsansats ställde dock vissa utmaningar. Tolkning av denna typ av myndighetstexter visade sig vara relativt utmanande på grund av det formella särdraget som myndighetstexter har, vilket igen påverkade graden av tolkning. Detta innebar även vissa utmaningar med att skriva om innehållet i en förenklad form utan att upprepa det som redan framkommit. Lagtext kan inte förenklas eller skrivas om allt för mycket, eftersom detta kunde medföra risken att innebörden i lagtexten ändras så att den inte längre motsvarar det ursprungliga innehållet. Fördelen med att analysera och tolka formella myndighetstexter var att texten inte påverkades av subjektiva åsikter. Detta kan igen anses vara en pålitlighetsfaktor i denna typ av arbete som främst behandlar lagtext och annan officiell text. Andra utmaningar berörde närmast inkludering av det som faktiskt är väsentligt med tanke på arbetets innehåll. I princip kan allting ses som väsentligt innehåll till exempel i en lagparagraf.

Jag har analyserat samtliga rättigheter och skyldigheter som finns på förhørsblanketterna som polisen använder i en förundersökning utgående från lagtext och annat material, vilket har resulterat i ett samlat dokument av information. Därmed kan det anses att arbetets syfte har uppnåtts. Det slutliga resultatet kan möjligen fungera som stöd för personer som utför förhör, åtminstone till den grad att innehållet finns i ett samlat dokument. Detta kan eventuellt underlätta arbetet att hitta den information man söker. Det är givetvis individuellt ifall man upplever liknande material som nyttigt och det kräver ännu praktiska erfarenheter för att få svar på detta. Arbetet kan även anses vara till nytta för det marginella utbudet av liknande svenspråkigt material.

Delvis syns det omfattande materialet och utmaningen med att skriva om officiella myndighetstexter i arbetet. Arbetets innehåll är enbart textbaserat och innehållet blev relativt omfattande. En annan sak som påverkade arbetets omfattning var avgränsningen. Inkludering av alla tre ställningar var viktigt med tanke på helheten, men samtidigt orsakade detta att innehållet blev förhållandevis gediget. Min vision från första början har varit att producera ett innehåll som motsvarar förhørsblanketterna så bra som möjligt. Detta orsakade att vissa underrättelser upprepas under arbetets gång på flera ställen, men under olika ställningar. Det primära syftet med dokumentet är att man ska kunna förflytta sig via den detaljerade innehållsförteckningen till en specifik del av dokumentet för att granska innehållet närmare. Upprepning av samma saker är inte optimalt för den som läser hela arbetet, men med tanke

på den som söker efter specifik information eller specifika underrättelser, kan logiken bakom dispositionen och innehållet bli mera praktiskt.

Trots dessa utmaningar har arbetsprocessen framskridit som planerat och lärdomsprovets innehåll motsvarar det som ursprungligen planerades. Förundersökning, förhör, förhørsblanketterna som polisen använder kombinerat med samtliga underrättelser innan och efter ett förhör kan anses utgöra en logisk helhet.

Slutligen kan dessa saker inte heller förenklas allt för mycket. Beträffande rättigheter och skyldigheter i förhör, kommer man troligtvis med erfarenhet att forma sitt eget sätt att framföra dessa saker. Någon exakt modell finns inte, utan det handlar mera om att själv läsa in sig och internalisera innehållet samt sedan utnyttja det i praktiken. Det är upp till polisen att framföra dessa underrättelser i ett förhör på ett sådant sätt att den förhörda förstår vad de handlar om. Polisen har med dessa saker att göra dagligen, men den förhörda har kanske aldrig tidigare varit i kontakt med dessa saker.

I dagens läge är det populärt att diverse innehåll produceras elektroniskt där innehållet är interaktivt på något sätt. I vidare forskning kunde man fokusera på att skapa något mera innovativt eller interaktivt material som behandlar rättigheter och skyldigheter i förundersökningen. Rönnbloms (2021) arbete med förhørsblanketterna är ett bra exempel som kunde vara bra att utveckla vidare. Detta kräver förstås kunskap inom området så att slutresultatet blir ändamålsenligt och fungerande. Lagändringar sker med jämna mellanrum och därför vore det bra att uppdatera och utveckla liknande arbeten.

Lärdomsprovet har ökat min egen förståelse för ämnet i fråga och i övrigt gett en möjlighet att kritiskt granska den egna arbetsprocessen. Lärdomsprovet har även gett viktiga insikter till exempel gällande argumentering och att genomföra ett projekt. Dessa färdigheter kan anses som nyttiga i arbetslivet. Samtidigt anser jag att en fördjupning i den förhördas rättigheter och skyldigheter har varit till nytta för mig själv med tanke på det framtida polisyrket. Som en helhet anser jag att arbetet är lyckat, trots att innehållet blev mera omfattande och det krävde mera tid än planerat. Ämnet i sig är kanske inte innovativt och nytt, men rättigheter och skyldigheter är en viktig helhet och något som man oundvikligen har att göra med nästan dagligen inom polisyrket.

REFERENSER

Brottsofferjouren 2019a: *Vad betyder målsägandebrott eller brott som hör under allmänt åtal?* Finns att läsa: <https://www.riku.fi/sv/olika-brott/vanliga-fragor/vad-betyder-malsagandebrott-eller-brott-som-hor-under-allmant-atal/> Läst 2.10.2023.

Brottsofferjouren 2019b: *Vem är tjänsterna avsedda för?* Finns att läsa: <https://www.riku.fi/sv/tjansterna/> Läst 11.10.2023.

Brottspåföljdsmyndigheten 2022: *Samhällstjänst*. Finns att läsa: https://www.rikosseuraamus.fi/sv/index/pafoljder/samhallspafoljder_1/samhallstjanst.html. Läst 17.9.2023.

de Godzinsky, Virve-Maria 2010: *Kirjallinen menettely rikosasioissa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 102. Helsingfors.

Domstolsväsendet 2021a: *Handläggning av brottmål*. Finns att läsa: <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/sv/index/malocharenden/brottmal/handlaggningavbrottmal.html> Läst 21.8.2023.

Domstolsväsendet 2021b: *Rättegångsskeden*. Finns att läsa: <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/sv/index/malocharenden/brottmal/rattegangsskeden.html> Läst 16.9.2023.

Finlex 2014: Statsrådets förordning om förundersökning, tvångsmedel och hemligt inhämtande av information 2014. Finns att läsa: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20140122> Läst 5.10.2023.

Forskningsetiska delegationen (TENK) 2023: *God vetenskaplig praxis*. Finns att läsa: <https://tenk.fi/sv/forskningsfusk/god-vetenskaplig-praxis-gvp> Läst 16.9.2023.

Fredman, Markku & Kanerva, Janne & Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko 2020: *Esitutkinta ja pakkokeinot*. 6 rev. uppl. Helsinki: Alma Talent.

Haikansalo, Anu & Jordan, Sabina & Korander, Timo 2022: *Anvisningar för lärdomsprov*. Tammerfors: Polisyreshögskolan.

Inrikesministeriet 2016: *Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja*. Inrikesministeriets publikationer. Hämtat 11.10.2023
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75016/Kasikirja_lopullinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Isaksson, Joakim 2021: Riktad kvalitativ innehållsanalys. I verket: *Kvalitativa metoder helt enkelt!* Klingberg, Gunilla & Hallberg, Ulrika (red.) 1. uppl. Lund: Studentlitteratur AB, 283—302.

Jordan, Sabina 2021: *Kvalitativa metoder. Forskningsintervjun & innehållsanalys*. Tammerfors: Polisyreshögskolan. Föreläsningmaterial.

Kestilä, Antti & Junttila, Joel 2019: *Kuulustelijan ohjekirja*. Tammerfors: Polisyreshögskolan. Lärdomsprov.

Laurila, Riikkakaisa & Kotkanen, Juha-Matti 2022: *Opas poliisille kuulusteltavien oikeuksista ja velvollisuuksista*. Tammerfors: Polisyrykeshögskolan. Lärdomsprov.

Liimatainen, Minna & Rantaeskola, Satu 2022: *Polisens operativa handbok för ingripande i och förebyggande av våld i nära relationer*. Polisstyrelsens publikation. Helsingfors: Grano. Hämtat 27.9.2023 <https://poliisi.fi/lahisuhdevakivalta>.

Patel, Runa & Davidson, Bo 2011: *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Polisen 2023a: *Beviljande av alkoholås*. Finns att läsa: <https://poliisi.fi/sv/beviljande-av-alkolas> Läst 2.10.2023.

Polisen 2022: *Brottsutredning*. Finns att läsa: <https://poliisi.fi/sv/undersokning-av-brott> Läst 7.8.2023.

Polisen 2023b: *Har du blivit utsatt för ett brott?* Finns att läsa: <https://poliisi.fi/sv/har-du-blivit-utsatt-for-ett-brott> Läst 5.10.2023.

Polisen 2023c: *Rättsprocess*. Finns att läsa: <https://poliisi.fi/sv/rattsprocess> Läst 16.9.2023.

Polisstyrelsen 2016a: *Handbok om att skriva förhör*. POL-2016-8514.

Polisstyrelsen 2016b: *Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll*. POL-2016-8514.

Rantaeskola, Satu & Halme, Kimmo & Kortessalmi, Leo & Lönnroth, Kaarle & Parviainen, Johanna & Saukonen, Teemu & Springare, Sanna 2014: *Esitutkintalaki: Kommentaari*. Polisyrykeshögskolans utbildningsmaterial. Tammerfors: Polisyrykeshögskolan.

Rennstam, Jens & Wästerfors, David 2015: Att analysera kvalitativt material. I verket: *Handbok i kvalitativa metoder*. Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) 2. uppl. Stockholm: Liber AB, 220—234.

RP 217/2022 rd. *Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagar om ändring av tvångsmedelslagen och förundersökningslagen och till vissa lagar som har samband med dem*.

RP 46/2014 rd. *Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revidering av 17 kap. i rättegångsbalken och av den lagstiftning om bevisning i de allmänna domstolarna som har samband med den*.

RP 222/2010 rd. *Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till översyn av förundersöknings- och tvångsmedelslagstiftningen*.

Räisänen, Martta 2016: *Kuulusteltavan oikeudet ja velvollisuudet: oikeustieteellistä pohdintaa ja opas tutkijalle*. Tammerfors: Polisyrykeshögskolan. Lärdomsprov.

Rättshjälp u.å. *Information om rättshjälp*. Finns att läsa: <https://oikeus.fi/oikeusapu/sv/index.html#> Läst 2.10.2023.

Rättsportalen.fi 2021a: *Ersättningar*. Finns att läsa: <https://www.oikeus.fi/sv/index/arendenochtjanster/omsublirutsatt/omdublirutsattforettbrott/ersattningar.html> Läst 13.9.2023.

Rättsportalen.fi 2021b: *Stegen i behandlingen av ett brott*. Finns att läsa: <https://www.oikeus.fi/sv/index/arendenochtjanster/omsublirutsatt/omdublirutsattforettbrott/stegenibehandlingenavettbrott.html> Läst 2.11.2023.

Rönblom, Victor 2021. *Förhørsblanketter - anvisning: en anvisning för blanketterna som används inom polisen i Finland vid förhör av misstänkta, målsägande och vittnen*. Tammerfors: Polisyreshögskolan. Lärdomsprov.

Statskontoret 2019a: *Anvisningar för ansökan om ersättning*. Finns att läsa: <https://www.valtiokonttori.fi/sv/tjanst/brottsskadeersattningar/#anvisningar> Läst 14.9.2023.

Statskontoret 2019b: *Brottsskadeersättning*. Finns att läsa: https://www.valtiokonttori.fi/sv/tjanst/brottsskadeersattningar/#allmant-om-brottsskadeersattningar_nar-kan-ersattning-betalas-med-statliga-medel Läst: 7.9.2023.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Åklagarmyndigheten (utan årtal): *Parter i ett brottmål*. Finns att läsa: <https://syyttajalaitos.fi/sv/parter-i-ett-brottmal> Läst 23.8.2023.

BILAGOR

POLISEN

PERSONBLAD
Den för brott misstänkte

Den för brott misstänkte	Anmälingsnummer	
	Efternamn, samtliga förnamn	
	Personbeteckning	
	Tidigare namn	
	Födelselid	
	Uppgifterna kontrollerade, hur, var	
	Medborgarskap	
	Yrke	
	Födelse- eller hemkommun	
	Näradress, postnummer, postanstalt	
	Telefon, e-postadress	
	Arbetsgivare	
	Arbetsgivarens näradress, postnummer, postanstalt	
	Arbetsgivarens telefon, e-postadress	
	Civilstånd	
	Körkort	
	Militär grad	
	Språk	
	Uppgifterna som påverkar dagsbotens penningbelopp	
	☐ Mina underhållsskyldighetsuppgifter har inte förändrats efter den senast verkställda beskattningen	
Förändrade uppgifter om underhållsskyldighet		
☐ maka/ make ☐ barn under 18 år		
☐ Mina inkomstuppgifter har inte väsentligt förändrats efter den senast verkställda beskattningen		
Förändrade nettoinkomster		
☐ €/mån		
Ytterligare uppgifter (uppgifter om anträffbarhet, förmyndare och dennes adress, tolk och telefonnummer)		
Spärrmärkning		
☐ Ja ☐ Nej		
Förbud mot utlämnande av adress		
☐ Ja ☐ Nej		

POLISEN

Förhörprotokoll
Den för brott misstänkte

Förund.prot:s sidnr

Förundersökningsprotokolls nummer

Den förhördes namn

Förhörsprot:s sidnr

1

1 Förhörstillfälle	Förhörplats	Förhörsdatum	Inleddes kl.	
	Förhørsledare	☐ Förhör per telefon ☐ Förhör med hjälp av något annat medium för dataöverföring		
	Förhörsvittne	☐ Närvarande då protokollet undertecknas		
2 Den för brott misstänkte	Efternamn, samtliga förnamn	Tidigare namn		
	Uppgifterna kontrollerade, hur, var	Språk		
	Uppgifterna som påverkar dagsbotens penningbelopp	☐ Mina underhållsskyldighetsuppgifter har inte förändrats efter den senast verkställda beskattningen ☐ Mina inkomstuppgifter har inte väsentligt förändrats efter den senast verkställda beskattningen		
	Körkort			
3 Anteckningar Förändringar som skett under förhöret anges med randanmärkning i textdelen	Brott/händelse	Anmälningsnummer		
	Övriga närvarande vid förhöret			
	Språk som använts under förhöret (om annat än på vilket förhöret nedtecknats)			
4 Underrättelser	Den som förhörs har före förhöret underrättats om	☐ Sin ställning vid förundersökningen FörundersökningsL 4:9 ☐ Vilket brott han/hon misstänks för FörundersökningsL 7:10.2 ☐ Rätten att anlita biträde FörundersökningsL 4:10 ☐ När försvarare och där tillhörande rättshjälp enligt BRL 2:1 kan förordnas ☐ Rätten att tillkalla förhörsvittne FörundersökningsL 7:11 ☐ Om språkliga rättigheter i Förundersökningslagen 4:12 och 4:13. ☐ Rätten att inte samverka på utredning av det brott som han/hon misstänks för FörundersökningsL 4:3 ☐ Om rätten att vägra för anhöriga och närstående RB 17:17 ☐ Om rätten att vägra medverka till utredning av en anhörig eller närstående persons skuld till den del detta skulle medföra risk för åtal RB 17:18 ☐ Möjligheten till medling under de förutsättningar som anges i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005)		
	En misstänkt som inte har fyllt 18 år har före förhöret underrättats om	☐ Brottmålsbehandlings skeden och vilken roll myndigheterna som deltar i behandlingen har FöUL 4:16.2 ☐ Att även vårdnadshavaren, intressebevakaren eller någon annan laglig företrädare underrättas om den brottsmisstänktes rättigheter FöUL 4:16.2.1 ☐ Rätten för den brottsmisstänktes vårdnadshavare, intressebevakare eller annan laglig företrädare att vara närvarande vid förhör i enlighet med FöUL 7:14 FöUL 4:16.2.2 ☐ Möjligheten att begränsa den brottsmisstänktes rätt till information rörande ljud- och bildupptagning för att skydda integriteten på det sätt som regleras i FöUL 9:7 FöUL 4:16.2.3 ☐ Rätten att få veta när den muntliga domstolsbehandlingen i ett brottmål som rör en åtalad under 18 år genomförs helt eller till behövliga delar utan att allmänheten är närvarande i enlighet med 15 § 5 punkten i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar FöUL 4:16.2.3		
	5 Rättegångsbiträde	Namn		
		Adress, telefon, e-postadress		
		☐ Närvarande vid förhöret	☐ Ej närvarande vid förhöret	

Polisi:2018
428:450.02.016/15.08.2023

P3E

FÖRHÖRSBERÄTTELSE

<Klicka och börja skriva här>

DEN FÖRHÖRDES INSTÄLLNING TILL SKRIFTLIGT FÖRFARANDE

- Jag har lämnats information om innebörden av mitt samtycke och möjligheten till att återkalla samtycket . FörundersökningsL 1:2.1 4 punkten, F om förundersökning och tvångsmedel 1:2.1 10 punkten.
- Jag ämnar att samtycka till skriftligt förfarande
- Jag ämnar inte att samtycka till skriftlig förfarande
- Begäran om dömande till samhällstjänst
- Villkoren och kostnaderna för samt innebörden av övervakad körrätt (alkolås) har förklarats för mig, och jag har mottagit Transport- och kommunikationsverkets broschyr om alkoholövervakad körrätt (FFT 1:2.1 punkt 3, KörkortsL 67 a §)
- Jag tänker lämna in en begäran om förordnande av alkoholövervakad körrätt till polisinsättningen på min hemort (KörkortsL 67 a §)

DEN FÖRHÖRDES STÅNDPUNKT OM BÖTESFÖRFARANDE

- Jag har informerats om innebörden av mitt samtycke och möjligheten att återkalla det BötesförfarandeL 4 §
- Jag samtycker till bötesförfarande Jag samtycker inte till bötesförfarande

DEN FÖRHÖRDES STÅNDPUNKT OM MEDLING

- De allmänna förutsättningarna för en medling har omtalats för mig MedlingsL 2 § och informerats om möjligheten till medling MedlingsL 13.3 §
- Jag samtycker till medling
- Jag samtycker inte till medling
- Det nödvändiga förundersökningsmaterialet får sändas till medlingsbyrån MedlingsL 16.1 § 2 punkten

Läst, överläten för granskning och godkänd: _____

Förhørsledare/Försäkrar _____

 förhörd per telefon

Förhörsvittne _____

Övriga närvarande _____

Förhöret avslutades kl